

Kulturmiljöutredning Stabbetorget

inom stadsdelen Björkekärr i Göteborg

2021-09-02

Göteborgs
Stad

BESTÄLLARE

Göteborgs stadsbyggnadskontor

Beställarens kontaktpersoner:
Antikvarie Madelene Seberbrink
Planarkitekt Fredrik Söderberg

KONSULT

WSP Sverige AB
411 40 Göteborg
Besök: Ullevigatan 19
Tel: +46 10 7225000
WSP Sverige AB
Org nr: 556057-4880
Styrelsens säte: Stockholm
www.wsp.com

Uppdragsansvarig och författare:
Bebyggelseantikvarie Adam Augustsson, WSP

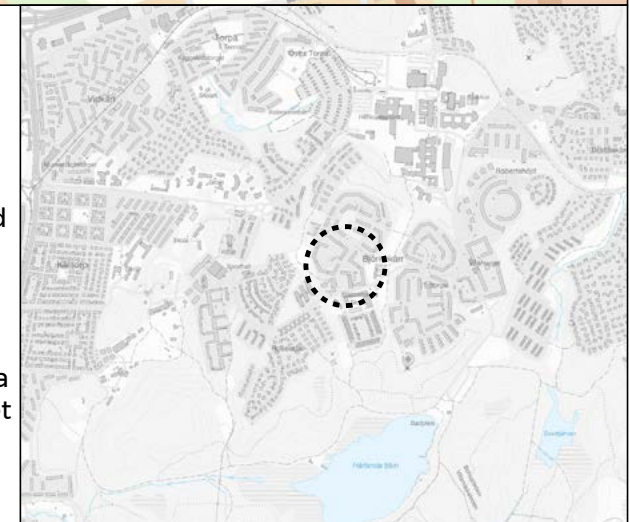
Interngranskning:
Bebyggelseantikvarie Susanne Fredholm, WSP

Grundkartor: Lantmäteriet, © Geodatasamverkan.

 Delområden för utredningen
 Utredningsområde

Utredningsområdet markerad med streckad svart linje och delområden som analyseras fördjupat markerade med helstreckad blå linje. På utzoomad karta syns utredningsområdet i Göteborg.

Innehåll

UPPDRAGETS BAKGRUND OCH SYFTE.....	4
LAGSTIFTNING.....	5
SAMMANFATTNING AV RESULTAT	6
STADSBYGGNADSHISTORISK REDOGÖRELSE	8
ANALYS.....	16
Stabbetorget grannskapsenhet.....	16
Stabbetorget: Kulturmiljökvaliteer	18
Beskrivning av bebyggelsen.....	24
RESULTAT.....	40
Övergripande kulturmiljökvaliteer	40
Stabbetorget kulturmiljökvaliteer	44
Stråk och förhållningssätt.....	48
REFERensexempel Radiatorget	55
KÄLLFÖRTECKNING.....	56

UPPDRAGETS BAKGRUND OCH SYFTE

Syfte med detaljplanen

Projektet syftar till att möjliggöra komplettering med bostäder och handel i området. Kompletteringen bedöms lämplig bl.a. för att den sker på i huvudsak ianspråktagen mark, i ett område som har god kollektivtrafik, och i anslutning till stadens prioriterade utbyggnadsområde.

Syftet är även att förbättra förutsättningarna för Stabbetorget som fungerande och levande stadsdelstorg med avseende på kommersiell service. De användningar som är aktuella är bostäder, BmSS, verksamhetslokaler/handel, parkering samt torg inom allmän plats.

Bakgrund till kulturmiljöutredningen

Förslaget som ska prövas i detaljplan ger en tydlig påverkan på stadsmiljön. Mot bakgrund av de kulturmiljövärden som området uppvisar, har stadsbyggnadskontoret i samråd med kulturförvaltningen bedömt att det för detaljplanen behövs ett särskilt kulturmiljöunderlag.

Befintliga utpekanden och skydd

Det aktuella området omfattar Stabbetorget och dess närområde. Området är med i ”Moderna Gö-

teborg” som är en del av Göteborgs bevarandeprogram med motivet:

Torget med tillhörande bostadsenklaver präglas av en helhetskänsla med bevarad 1950-talskaraktär.

Området omfattas således av PBL 8 kap 13 §. Lagrummet innebär att en byggnad, allmän plats eller bebyggelseområde som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt inte får förvanskas.

Metoder och upplägg

Underlagets metod bottnar i en stadsbyggnadshistorisk beskrivning som ger den historiska bakgrunden till området - vad som kännetecknar platsen och varför den ser ut som den gör. Med hjälp av litteratur och historiskt kartmaterial beskrivs samtidens stadsplanerings- och arkitekturideal och politiska ambitioner i stort samt lokala förutsättningar, exempelvis topografi, vägnät och så vidare.

Platsbesök har legat till grund för beskrivning av bebyggelsen och de präglande tidsepokerna. Här ingår också en mer detaljerad byggnadsinventering med beskrivning av byggnadernas arkitektoniska egenskaper.

I rapportens resultatdel beskrivs områdets kulturmiljö kvaliteer genom analys av bebyggelse, grönska, topografi och vägnät. Metoden grundar sig på en kartbaserad kulturmiljöbeskrivning som använts i tidigare uppdrag som WSP utfört för Stadsbyggnadskontoret. Två fördjupningar görs också. I den ena analyseras Stabbetorget med fokus på värden uttryckt i förhållandet mellan byggnader, torget och den omgivande stadsmiljön. Enskilda byggnaders värden i form av material, tekniker och byggnadselement lyfts in i analysen.

I den andra analyseras vilka kulturmiljövärden som kan upplevas när en ankommer till och rör sig genom olika delar av planområdet. Dessa stråk kompletteras med förhållningssätt att tillämpa i den kommande gestaltningen för att värna och utveckla värdena på ett för kulturmiljön varsamt sätt.

Lärdomar hämtas från de förändringar som nyligen genomförts vid det samtida Radiatorget.

Identifierade värden och förhållningssätt förmedlas inledningsvis i form av en kartbaserad sammanfattning.

LAGSTIFTNING

Plan- och bygglagen

I Plan- och bygglagen hanteras kulturvärden genom förvanskningförbudet, varsamhetskrav, prövning av lokalisering samt avvägningarna mellan allmänna och enskilda intressen.

Förbud mot förvanskning (PBL 8 kap 13 §)

Byggnader och bebyggelseområden som anses vara särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas enligt 8 kap. 13 § Plan- och bygglagen.

Stabbetorget's grannskapsenhet ingår i bevarandeprogrammet för Göteborgs stad och betraktas därför av staden som särskilt värdefullt.

Om en väsentlig egenskap går förlorad eller om områdets särart/karaktär väsentligt ändras sker en förvanskning. För att undvika en förvanskning måste därför bärande karaktärsdrag, egenskaper och särarter identifieras och pekas ut. Dessa ska skyddas och ligga till grund för val av eventuella åtgärder, så att det kulturhistoriska värdet inte minskar. Förvanskningförbudet gäller alltid,

och ska följas av alla, såväl kommunen som fastighetsägare m.fl. Förvanskningförbudet ska tillämpas vid alla åtgärder som berör miljön.

Varsamhetskrav (PBL 8 kap 17 §)

Varsamhetskravet i PBL gäller alla byggnader och innebär att hänsyn ska tas till byggnadens karaktärsdrag. Det kan avse sådant som byggnadsmaterial, takutformning, färgsättning, form och byggnadens samspel med omgivningen. Det handlar inte bara om trohet mot originalets utseende, utan även mot den teknik och material med vilket det har åstadkommit.

Plan- och bygglagens andra kapitel

Prövning enligt 2 kap PBL avser lokaliseringen, det vill säga markens lämplighet för en åtgärd. Som ett allmänintresse är kulturmiljöperspektivet en central och ibland avgörande aspekt för lämpligheten att bebygga ett markområde. I 6 § anges att bebyggelse och byggnadsverk ska utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan.

Kommunens ansvar

Kommunen har enligt lagstiftningen ett särskilt ansvar vid planläggning i särskilt värdefulla miljöer. Det är kommunens ansvar att det allmänna intresset bevakas och prioriteras.

Kommunen har även ett uttalat ansvar att skydda de särskilt värdefulla kulturmiljöerna vid planläggning. Detta innebär att kommunen inte ska utarbeta en detaljplan som skadar den särskilt värdefulla kulturmiljön och ska även besluta om lämpliga bestämmelser som garanterar ett fullgott skydd för miljön.

SAMMANFATTNING AV RESULTAT

Nedan sammanfattas områdets kulturmiljökvaliteer med tillhörande förhållningssätt för att ta tillvara dessa i den kommande gestaltningen. För en heltäckande bild av områdets kvaliteer med tillhörande förklarande fotografier hänvisas till avsnittet Resultat på s. 40.

Bebyggelsen vid torget

- Höghusets och affärshusets sammanbindande karaktär med takfotsinklädning i plåt och butiksfönster i teak med bröstningar av rutmönstrad plåt bör bibehållas. Sekundära inklädnader kan avlägsnas och fönsterpartier återställas.

Höghuset

- Höghusets roll som lekfull, samtidigt inordnad, markör bör bibehållas genom bevarande av balkongers placering och kvadratiska karaktär samt fönsterband, takfotsinklädning och inramningen av mörkgrå puts.

Affärshuset

- Affärshusets roll som enskild pendang till höghuset med lägre skala, varierande taktyp och lekfullt gavelparti med geometriska mönstermurning bör bibehållas.

- Affärshusets cylindriska tak med halvrunt krön inklätt i ärgad grön kopparplåt. Ett släpp som säkerställer högdelens arkitektoniska integritet bör bibehållas.
- Affärshusets material- och volymmässigt sammanbyggda karaktär med bostadshuset bör bibehållas.

Angöringar till torget - offentliga byggnader i tegel

Från söder

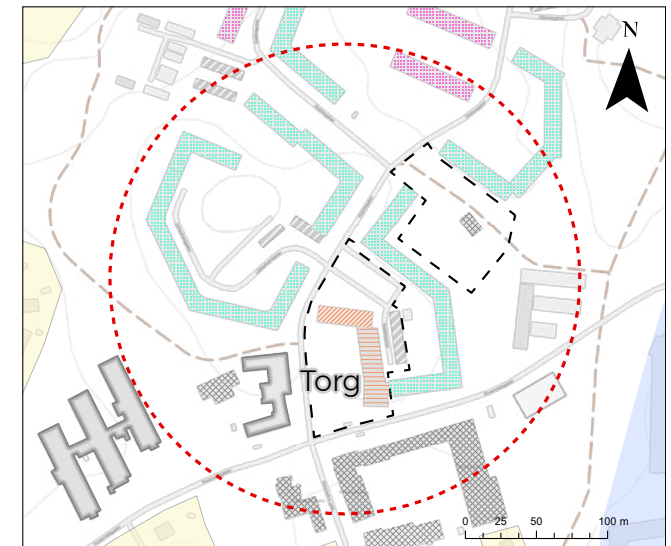
- Kontraster mellan kyrkans/skolans slutna institutionsarkitektur i tegel och Stabbetorget's ljusare, lekfullare materialbehandling och öppna glasade bottenvåningar bör bibehållas.

Från väster

- Entrémotiv av kyrkans, skolans och affärshusets omsorgsfullt utformade tegelfasader och torgets uppväxta träd bör bibehållas.

Smalhusen och garagelängorna

- Lamellhusens enhetlighet med raka takfotslinjer, jämnt avstånd till gatan och förträdgårdar bör bibehållas, även som kontrast till höghuset som markör.

- /// Höghus
- Affärshus
- Smalhus - fristående
- Smalhus - sammanbyggda
- /// Garagelänga
- XXXX Offentlig byggnad
- Senare bebyggelse
- Grannskapsenhet kring Trätorget
- Stadsplan 1948
- ┌ └ Delområden för utredningen
- Utredningsområde

- Lamellhusens placering samt förhållande till gata, topografi och grönska bör återkomma även i tillkommande bebyggelse.
- Skillnaderna i bostadsenheternas "framsidor", där smalhusen följer gatans sträckning, och "baksidor" som inramar grönytor med träd och berg i dagen, bör bibehållas.
- Smalhusens fasadschema och materialval bör bibehållas och återspeglas i ny bebyggelse. Här avses den tydliga åtskillnaden mellan sockel och olikbränt fasadtegel, kvadratiska fönster och sadeltak med valmade hörn som säkerställer ett luftigt gaturum. Sättet att integrera fasaddetaljer i det övergripande fasadschemat kan vara förebild i gestaltningen av ny bebyggelse.
- Garagens och andra bibyggnaders fristående placering och ursprungliga karaktär bör bibehållas.

Torgytan

Stödmur, markbeläggning och gångstråk

- Stödmurens placering som förlängning av affärshuset samt dess överlappande, geometriska mönster samt skulpturala, skarpa vinklar bör bibehållas. Anslutningen och samspelet med den likaledes överlappande

markbeläggningen i ljus och mörk betongsten bör bibehållas.

- De tydligt avgränsade gångstråken som bjuder in till möten och har god kontakt med torgets småskaliga butiker bör bibehållas.

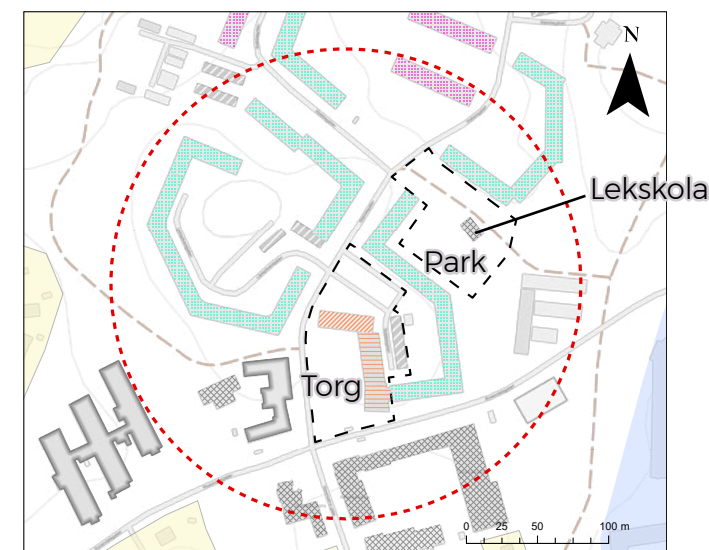
Grönska och belysning

- Gräsyornas geometriska mönster och trädens placering kring torgparken bör bibehållas.
- Belysningsstolpar i original bör bevaras. Svampformade lamphus kan ersättas med globformade lamphus.

Parkytan vid lekskolan

- Ny bebyggelse bör bäddas in i den öppna parkmiljön så att områdets karaktäristiskt integrerade grönska bibehålls.
- Parkens och innegårdarnas egna, lugna sfär präglad av grönska bör fortsatt känneteckna platsen.
- Gångstråk kantade av träd bör fortsatt knyta samman parkmiljö och bostadsenheter.
- Byggnaders skilda roller - de enhetliga, lågskaliga smalhusen och höghuset som markör - bör fortsatt avspeglas i bebyggelsens skilda skalor, utbredningar och former.
- Topografi med berg i dagen och naturparkskänsla bör tas tillvara.

- Mönstret där bebyggelsen är placerad i höjdlägen och parkmiljön i ett lägre landskapsparti bör bibehållas.

- ▨ Höghus
- ▨ Affärshus
- ▨ Smalhus - fristående
- ▨ Smalhus - sammanbyggda
- ▨ Garagelänga
- ▨ Offentlig byggnad
- ▨ Senare bebyggelse
- ▨ Grannskapsenhet kring Trätorget
- ▨ Stadsplan 1948
- ▨ Delområden för utredningen
- ▨ Utredningsområde

STADSBYGGNADSHISTORISK REDOGÖRELSE

Utredningsområdets kulturhistoriska innehåll präglas nästan enhälligt av 1953 års stadsplan, bortsett från byggnader väster om Stabbetorget uppförda under 1980- och 1990-tal. Präglande kulturhistoriska sammanhang och företeelser redovisas på kartan till höger samt på följande uppslag.

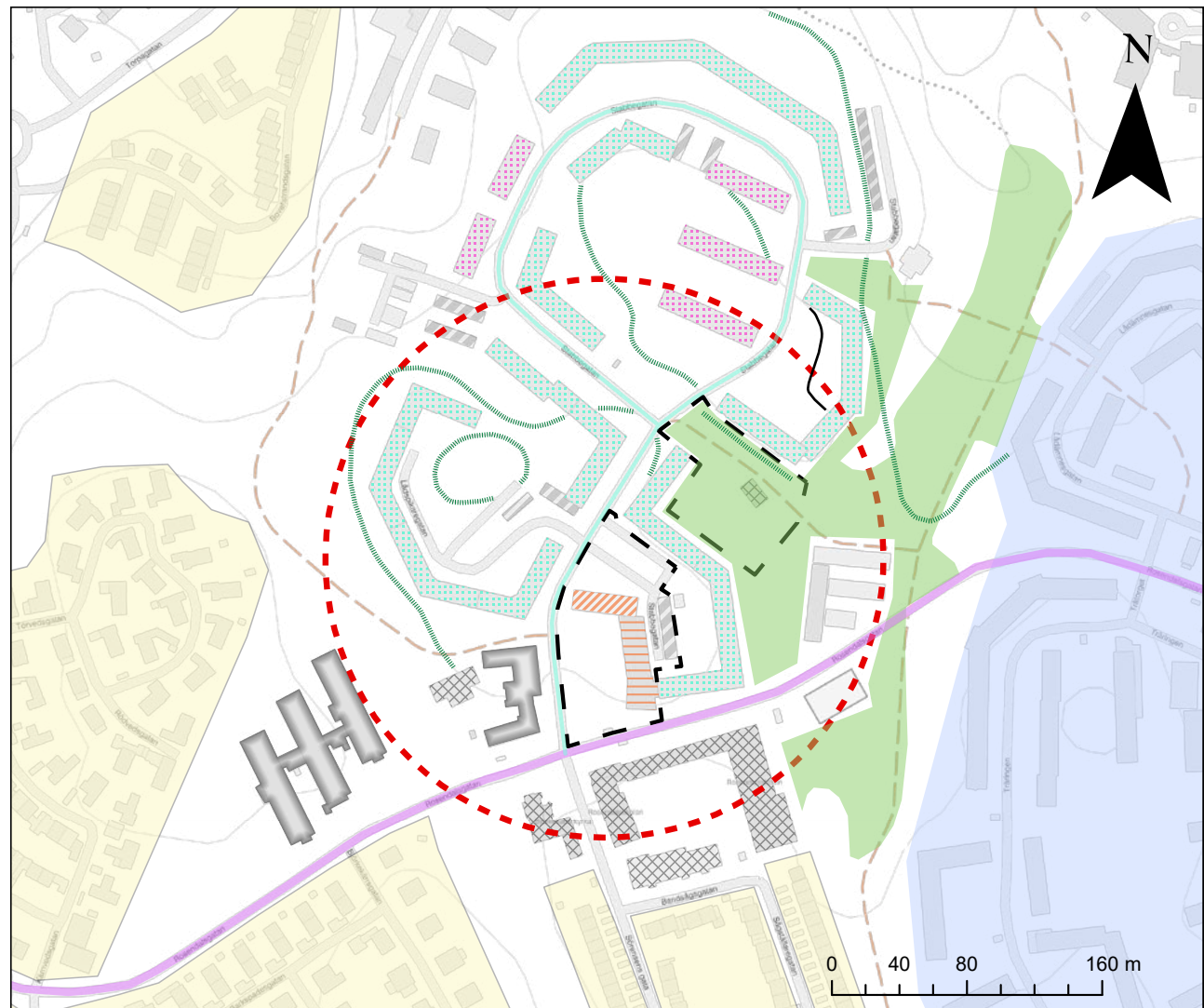
Före stadsplanen

- Innan stadsplanen antogs och exploateringen av området satte igång fanns det enstaka torpställen med brukad ängsmark i området. Denna mark sparades som öppen parkmark och tilläts löpa in som en grön kil in i området där lekskola uppfördes 1964.

Stadsplanen 1948

- Den första stadsplanen för Sävenäs togs fram 1948. Planen bestod av villor och radhus. Den genomfördes i de västra delarna av stadsdelen då gator redan hade hunnit läggas ut och även en del byggnader redan börjat uppföras.

Karta som visar planhistorik och byggnadsfunktioner.

Höghus	Offentlig byggnad	Genomfartsgata
Affärshus	Senare bebyggelse	Grön kil - tidigare torpställe
Smalhus - fristående	Grannskapsenhet kring Trätorget	Delområden för utredningen
Smalhus - sammanbyggda	Stadsplan 1948	Utredningsområde
Garagelänga	Lokalgata	

Stadsplanen 1953

- Stadsplanen från 1948 omarbetades i dess östra del. Här togs det fram en ny stadsplan 1953 enligt det nya idealet som utgick från grannskapstanken.
- Enligt stadsplanen skulle den nya stadsdelen bestå av två grannskapsenheter med flerfamiljshus i tre våningar. Utredningsområdet omfattar större delen av grannskapsenheten kring Stabbetorget. Mot öster angränsar grannskapsenheten kring Trätorget.

Gatunät, kvartersstruktur och markanvändning

- Rosendalsgatan utgjorde matargata till grannskapsenheterna. Den böjdes något mot norr ner i dalen för att få mindre lutning. Servicefunktioner till grannskapsenheterna tillhålls genom det nyanlagda torget Stabbetorget.
- De tidigare ängsmarkerna i dalen kring Rosendalsgatan omvandlades till grönområde med plats för park, rekreation och bollplan.
- Detta medförde i sin tur att bebyggelsen fick en hög placering i landskapet, på de tidigare betesmarkerna.
- Kring torget förlades grannskapsenheten. Målet var att kunna koncentrera så mycket bostäder som möjligt så nära torget som möjligt. För att ge plats åt bostadsbebyggelsen norr om

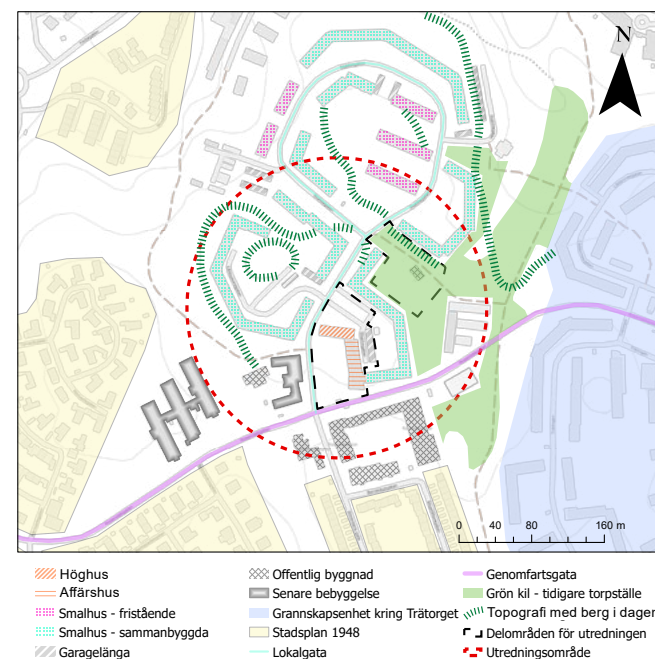
Rosendalsgatan förlades skola och kyrka till naturområdet söder om gatan.

Flerbostadshusområden med integrerad grönska

- Grannskapsenheten norr om Rosendalsgatan utgick från en gruppering av smalhus kring den runtgående lokalgatan Stabbegatan.
- Smalhusen placerades kring gatan med viss indragning vilket gav plats åt förträdgårdar mellan hus och gata.
- För att få en enhetlig bostadsbebyggelse angavs vissa utformningsbestämmelser i planen:
 - bostadshus fick enbart utföras sammanbyggda då så var möjligt, vilket tillsammans med det utlagda gatunätet medförde att byggnadskropparna drogs ut i långa rader och i en variation av former.
 - där förhållande till gata, grönska, topografi och övrig bebyggelse så krävde uppfördes fristående smalhus.
 - bostadshusens tak fick max ha 30 graders lutning.
 - endast "stenhus" (inkluderade hus med tegel- och betongstomme) fick uppföras, bortsett från garagen där detta krav ej ställdes.
- Mellan smalhusen sparades flikar av grönska där berg i dagen tilläts sticka fram och träd -

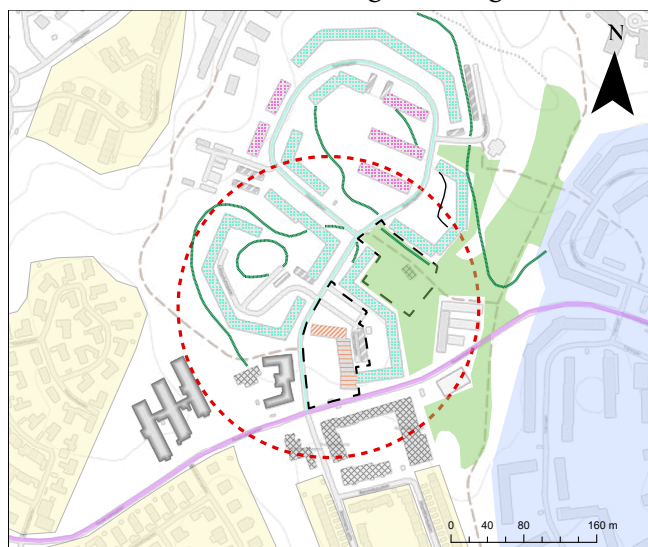
främst tall och björk - tilläts växa upp vilket gav en naturparksänsla i hela området.

- Resultatet blev ett omväxlande gaturum med påtagligt integrerad grönska. Skogsstigar anlades mellan bostadsgrupperna för att binda samman området.
- Med hänsyn till de senaste årens ökande bilism avsattes ytor för garagebyggnader i hela området, ibland fristående och ibland sammanbyggda i vinkel med bostadshuset.

Samhällsfunktioner

- Kring huvudcentrum fanns områdets enda höghus i åtta våningar. Förutom butiker i bottenplan var övriga våningar avsedda för lägenheter för personer med behov av "närhet till torgets service".
- I vinkel till höghuset uppfördes på ett för grannskapstorgen typiskt vis en låg butiks-länga.
- Såväl torgets uteytor som byggnader utformades av arkitektfirman Lund & Valentin som hade startat sin firma några år tidigare, 1952.

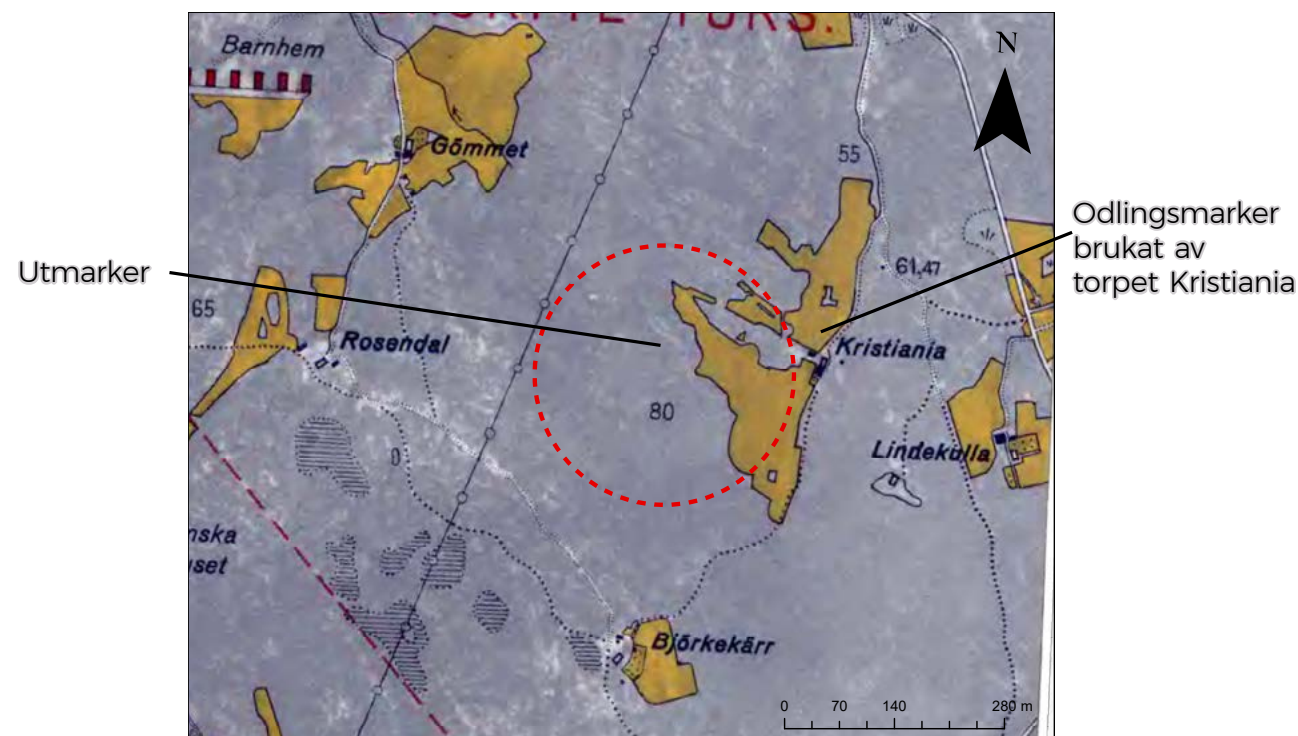

Höghus	Offentlig byggnad
Affärshus	Senare bebyggelse
Smalhus - fristående	Grannskapsenhet kring Trätorget
Smalhus - sammanbyggda	Stadsplan 1948
Garagelänga	Lokalgata
Genomfartsgata	Delområden för utredningen
Grön kil - tidigare torpställe	Utredningsområde

- I anslutning till centrum förlades ett daghem som stod färdigt 1964, efter ritningar av Larson Bonna Christensén Arkitektkontor. Placeringen av daghemmet i parkmark var typisk för tidens planeringsideologi, med nära samband till omgivande bostadsbebyggelse och vägstråk samtidigt som grönskan skulle bidra till en lugn, egen sfär.

Senare bebyggelse

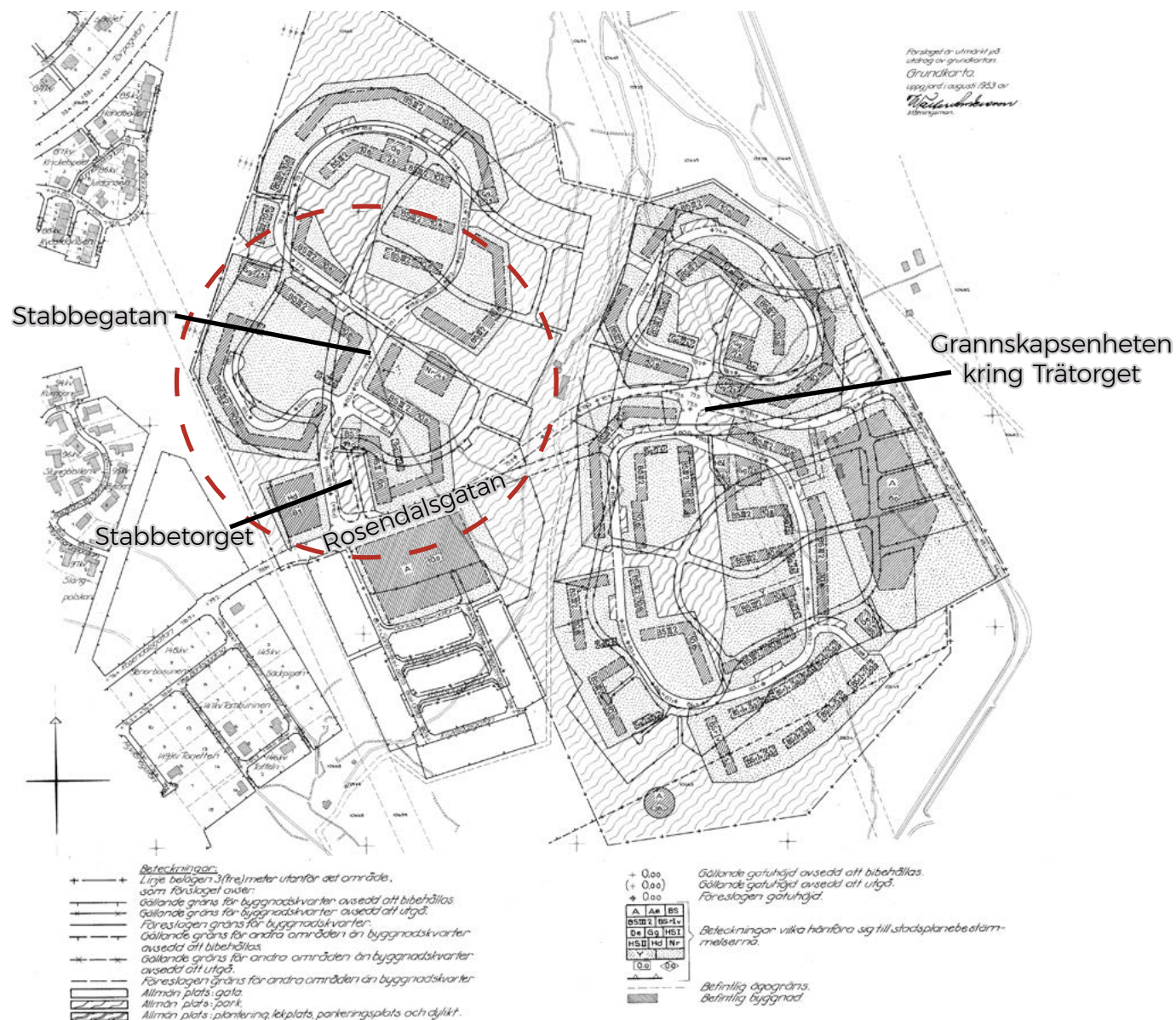
- Väster om Stabbetorget uppfördes år 1989 ett hus avsett för vårdcentral och bostäder. Höjdmässigt och materialmässigt (gult tegel) följde den nya byggnaden det befintliga lamellhuset norrut.

Utredningsområdet på 1930-talet utgjordes av några torpställen. Närmast låg torpet Kristiania vars odlingsmark upptog de östra delarna av utredningsområdet. Torpet Björkekärr som gett stadsdelen dess namn låg längre söderut. Ekonomiska kartan från 1932. Källa: Lantmäteriet Historiska kartor.

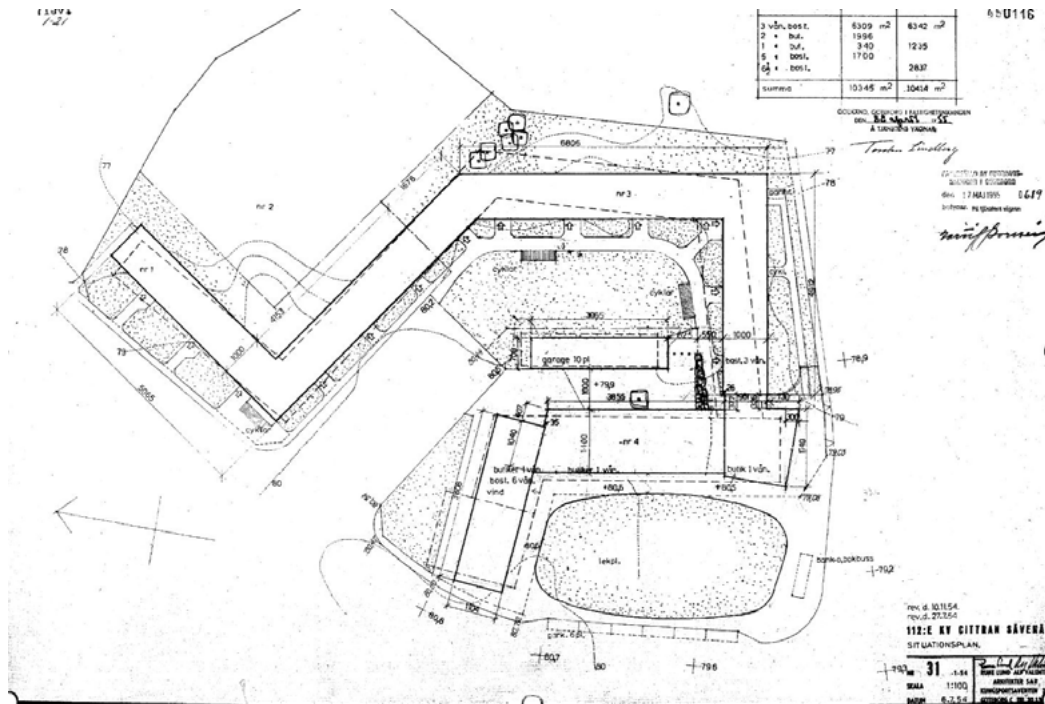
Utredningsområdet på 1970-talet. Kartan visar en del av Björkekärr "färdigbyggt". Kring Stabbegatan har en grannskapsenhet vuxit fram med smalhus som följer gatans sträckningar och ger upphov till småskaliga gatu- och gårdsrum präglad av mänsklig skala. En medveten och genomtänkt gruppering av husen var en bärande idé för att skapa en trivsamt gemensamt miljö. Enligt grannskapsplaneringen skulle stadsdelen planläggas som en i största möjliga utsträckning självständig stadsdel. Grannskapsenheten bildade underlag för en barnavårdande institution som uppfördes i parkmiljön i öster. Rader av träd planterades kring gångvägarna genom parkmiljön. Det nya bostadsområdet räckte också som underlag för skola, kyrka och affärshus vilka alla koncentrerades till centrum belägen vid Rosendalsgatans genomfartsgata. Källa: Lantmäteriet Historiska kartor.

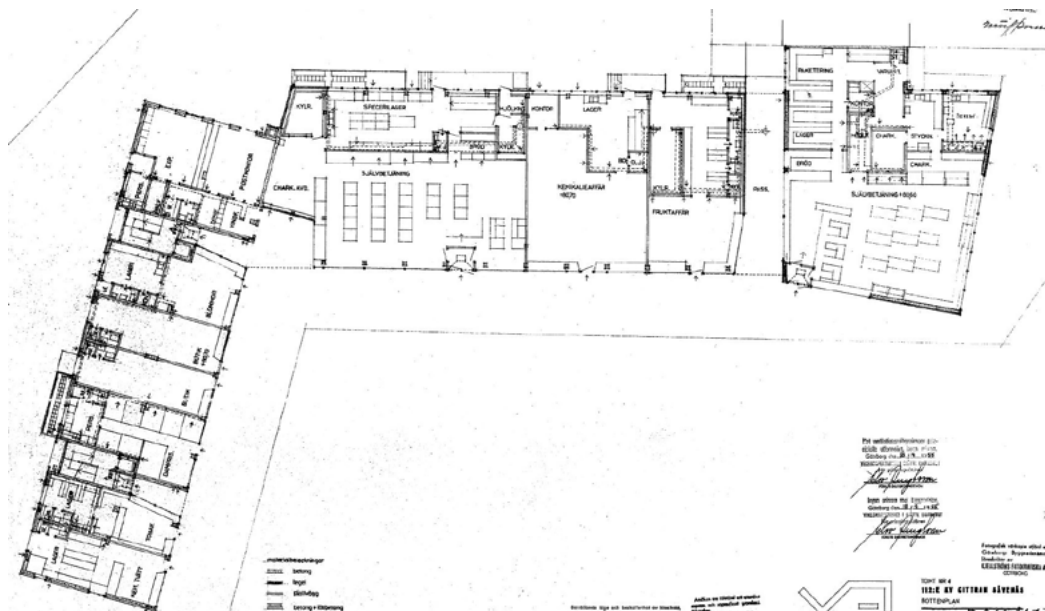
GhmD:46361

Utsikt över Stabbetorget och Björkekärrs kyrka någon gång under perioden 1958-1960. Kring torget har buskar planterats. Mot Rosendalsgatan avgränsas torget av den stödmur som finns kvar idag. Inga bearbetningar gjorda. Fotograf: Arne Landahl. Licens: [CC BY-NC-ND](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/). Hämtad från: Göteborgs stadsmuseums databas Car-lotta.

Förslag till ändring och utveckling av stadsplanen för stadsdelen Sävénäs i Göteborg (området utmed Rosendalsgatans östra del), 1953. Kartan visar den tidigare stadsplanens gatunät ovanpå det som sedan genomfördes. Även om ett böljande gaturum blev genomfört märks tydliga skillnader - det tidigare gatunätet och kvartersstrukturen var mer småskaligt och "organiskt", avsett för parhus och radhus. Ursprungligen var höghuset tänkt som ett höghus. Utredningsområde inringat i rött.

Ritning från bygglovet 1955 för centrumhuset ger en bild av planeringen av torgets allmänna ytor. Den öppna torgytan är centralt markerad som lekplats.

Ritning från bygglovet 1955 för centrumhuset visar planerade affärer; mer nischade, småskaliga verksamheter i höghuset (tobak, damfrisör, blomsteraffär) och större butiker i lågdelen (speceriaffärer, kemikalieaffär, fruktaffär m.m.). Planritningen visar en varierad planform som både öppnar upp sig mot torgytan (exv genom en inskjutning i vinkeln mellan högdelen och lågdelen) och omsluter torget mot omgivningen (genom en utskjutning av fasadlivet mot hållplatsen).

Flygbild över del av stadsdelen Björkekärr, strax efter färdigställandet av grannskapsenheten kring Stabbetorget. Av fotot framgår tydligt skillnaden mellan radhusområdets småskaliga struktur och grannskapsenhetens storskaliga angreppssätt. Den stora skalan tonas ned till en småskalighet genom oregelbundet krökta byggnadsvolymer och integrerad grönska i hela området. Av bilden framgår också den tydliga kontrasten mellan den enhetliga bostadsbebyggelsen och torget där arkitekturen har släppts mer fri avseende volymer, placering och takformer.

Stabbetorget's höghus strax efter färdigställandet av torget. Stenmurens förband och markbeläggningsmönster samtalar med höghusdelens geometriska balkongsättning. Växelverkan mellan det mörkgråa och det ljusgråa/ljusbeigea är ett övergripande karaktärsdrag hos torget.

ANALYS

Stabbetorgets grannskapsenhet

Stabbetorgets grannskapsenhet - en av Göteborgs tydligaste i sitt slag

Stadsdelen Björkekärr byggdes upp efter en stadsplan för Sävenäs antagen 1953. Planen präglades starkt av den s.k. grannskapsplaneringen. I Stabbetorgets grannskapsenhet kommer planeringsidealet särskilt väl till uttryck genom:

- Gruppering av bostadshus kring Stabbegatan, medvetet belägna på en höjd med omgivande lägre grönska. Sammanbyggda, omslutande bostadsenheter ger en stark upplevelse av området som en samlad enhet utåt.
- Enhetligt och diskret utformade smalhus som visar på strävan att skapa en samhörighet med grannarna.
- System av grönskande innegårdar och omgivande grönytor för gemensam lek och rekreation.
- Välkomnande utformning av ytor mellan det gemensamma och privata; bland annat förträdgårdar och arkitektoniskt markerade entrépartier.
- Torget som grannskapets mittpunkt för social samvaro och service, uttryckt i en lekfull,

Detaljbilder från grannskapsenheten vid Stabbetorget.

individuell arkitektur. I ett samlat grepp har Lund & Valentin utformat torgets markbeläggning, grönska och arkitektur. Alla delar har

getts ett tätt samspel, bland annat uttryckt i ett övergripande geometriskt formspråk.

Grannskapsplanering historiskt

En inflytelserik förebild för den svenska grannskapsplaneringen var New Yorks regionalplan från 1929 där Clarence Arthur Perry formulerade sex huvudprinciper för en grannskapsenhet (Franzén och Sandstedt, 1981):

- En bostadsenhets utveckling bör tillhandahålla bostäder för den befolkning för vilken en grundskola i regel krävs, dess faktiska yta beror på befolkningstätheten.
- Enheten bör avgränsas på alla sidor av huvudgator, som är tillräckligt breda för att klara av all genomfartstrafik.¹
- Ett system av små parker och rekreationsutrymmen, planerade för att möta behoven hos det speciella grannskapet, bör tillhandahållas.
- Skolor och andra institutioner som betjänar grannskapet ska placeras i mitten av området.
- En eller flera shoppingområde ska placeras i utkanten av enheten, helst vid trafikplatser och i anslutning till liknande distrikt i angränsande stadsdelar.²
- Det interna trafiksystemet ska vara försett med ett gatunät som underlättar rörligheten inom enheten och motverkar genomfartstrafiken.

1. I mindre utsträckning genomfört i svensk grannskapsplanering. Ofta omgavs området på alla sidor av grönska/natur.

2. I mindre utsträckning genomfört i svensk grannskapsplanering. Affärshus placerades oftast i grannskaps mitt, med närhet till kollektivtrafik/ genomfartsgata.

Bakgrunden till grannskapsplaneringen var ett samhällsideal som byggde på att:

- boende skulle kunna leva större delen av sina vardagsliv inom enheten.
- grannskapsenheten skulle främja människors gemensamma liv och kontakt med varandra.
- tanken var att råda bot på de problem som ansågs uppstå i den växande stadens utglesning där de boendes gemenskap försvårades.

Grannskapsidéer idag

- Under senare delen av 1900-talet har grannskapsplaneringen blivit mindre viktig.
- Förtätning har blivit ett starkt ledord i den fysiska planeringen på grund av den ökande efterfrågan att bo centralt i städer. Grannskapen har istället förknippats med isolerade satellitstäder, "sovstäder", utan stadsliv. Den ökade användningen av bil har minskat människors sociala beroende av sina grannar.
- Samtidigt finns en motkraft i dagens planering med ett ökat betonande av det sociala - de gemensamma relationerna med grannarna har återigen fått ett större värde. Detta kommer enligt Bergman (2010) till uttryck i utformning av nya områden med en större variation i arkitektur, en "mänskligare" skala och mer genomtänkta gatu- och gårdsrum.

Källa: Ringqvist, 2014.

Grannskapsenheter i Sverige kännetecknas av en mänsklig skala och enhetlig utformning av bostadsbebyggelse, kombinerat med gemensamma gröna rekreationsytor såväl i gaturum som i gårdsrum. Kring ett torg tilläts en högre och mer individuellt utformad bebyggelse. Motiv från Stabbegatan.

I grannskapets centrum, med närhet till kollektivtrafik och bostadshus, placeras torget med de affärer som behövdes för försörjningen. Idealet var att boende skulle kunna leva större delen av sina vardagsliv inom enheten. Ovan bild från Stabbetorget som fick en tidstypisk lågskalig och välkomnande butikslänga. Torget har sedan 1950-talet kännetecknats av småskaliga affärsverksamheter.

Stabbetorget: Kulturmiljökvaliteer

Nedan beskrivs Stabbetorget's kulturmiljökvaliteer. Beskrivningen behandlar arkitekturens samspel med torget samt torgytans detaljer.

Arkitekturens samspel

Samlat geometriserande formspråk

Torget är grannskapets mittpunkt för social samvaro och service. Detta kommer till uttryck i en lekfull, individuell arkitektur jämfört med övriga grannskapet. I ett samlat grepp har torgets markbeläggning, grönska och arkitektur utformats och getts ett tätt samspel präglad av ett övergripande, geometriserande formspråk.

Högdelen och lågdelen

Högdelen intar en huvudroll som symbol för grannskapsenheten med markant högre volym än omgivande bebyggelse, som förstärks av den vinkelbyggda låga affärsdelen som gör torget kringbyggt.

I anslutningen mellan lågdelen och högdelen finns ett släpp som gör att det cylindriska takets gavel täckt i grön kopparplåt framträder på ett karaktäristiskt sätt och ger byggnaden en utformning som vagt anknyter till en saluhall, samtidigt som högdelen's arkitektoniska integritet kvarstår.

Gemensamma material i takdetaljer och bottenplan

Kopparplåt som material återkommer i affärshusets takfot där den avgränsar byggnaden uppåt och förstärker dess låga skala. Även höghuset har inklädd takfot av grön plåt. Det gemensamma materialet bidrar till en samlad inramning och komposition kring torget.

Hög- och lågdelen's bottenvåningar är sammanbundna av helt gemensamma fasadmaterial (stora butiksfönster delvis med bevarade lackade träbågar samt bröstningar av rutmönstrad plåt i grön och blå kulör) vilket berättar om ett helhetsgrepp

Bottenvåningarna i högdelen och lågdelen har helt gemensamma material. Ett släpp gör samtidigt att byggnaderna uppfattas som skilda enheter och det cylindriska takets gavel ger lågdelen en karaktär av saluhall.

i gestaltningen av torget. De båda byggnaderna är individer var för sig men på nära håll bildas ett sammanhang.

Högdelen spelar huvudrollen med sin högre volym och lekfulla geometriserande formspråk.

Närbild av "släppet" i lågdelen med det cylindriska taket.

Foto från 1950-talet. Bilden visar att markbeläggning av betongstenar i olika färger samt lyktstolpar finns kvar i original runt torget. Balkongsättningen i ett spegelvänt mönster är ett viktigt karaktärsdrag som ger variation mot den annars regelmässigt uppbyggda fasaden av kvadratiska perspektivfönster och ljus slätputs. Den av plåt inklädda takfoten samt den mörkare beigea putsen i hörnen inramar byggnaden.

Värdefulla entrémotiv till torget

Ett värdefullt entrémotiv till torget från söder utgörs av affärshusets skulpturala kortsida samt markbeläggningen och stödmuren. Stödmurens skarpa vinklar och diagonalitet möter affärshusets dito. Samtidigt fortsätter stödmurens förskjutna mönster i torgbeläggningen.

Torgytans detaljer

Torgytan - gångstråk

Den övergripande strukturen byggs upp av gångstråken i form av en fyrkant inskriven av ett kors med en platsbildande ring i mitten.

Korsets ändar knyter samman torgets hörn där viktig service och butiker legat - ursprungligen post och dagligvarubutik i nordöstra hörnet och än idag livsmedelsaffär i det sydöstra hörnet.

De bestämda, ganska smala gångstråken stimulerar till människors möten och bidrar tillsammans med den mänskliga skalan hos byggnader och butiker till en "grannskapskänsla".

Markbeläggning och grönska

Gångstråken är belagda med kvadratiske betongstenar i två färger lagda med lite förskjutning.

Gångsstråken över torget är smala och bestämda vilket stimulerar till människors möten. De korsande stråken knyter ihop torgets viktiga servicefunktioner, bland annat livsmedelsaffär i det sydöstra hörnet.

Den ljusgrå stenen dominerar medan ”klickar” av den blågrå stenen förekommer utlagda på någorlunda jämna avstånd.

Jämna marknivåer mellan torgytan och butikerna bidrar tillsammans med de öppna glasfasaderna till en flytande övergång mellan inne och ute.

Stödmuren sticker upp som en avgränsning av torget mot söder. Murens läggning utan genomgående fogar eller ”kryssfogar” är tecken på hög

kvalitet. Stenmuren kröns av en välansad häck.

Gångsstråken avgör formen för torgets rundade grönytor inom vilka enstaka buskar och träd växer upp.

Träd på rader inramar gångsstråken och torget som helhet och skänker viss skugga till affärernas uteytor.

Träd som förekommer är vildapel, valnötsträd och körsbärsträd.

Angöring till torget från söder. Diagonala, geometriserande formspråk präglar stödmuren samt affärshusets tegelfasads mönstermurning och sluttande takfotslinje. Takfötter inklädda i grön kopparplåt samlar arkitekturen hos lågdel och högdel till en helhet.

Belysning

Belysningsstolpar längs torget finns kvar i original. De är av den typ som togs fram till Göteborgs jubileumsutställning 1923, arkitektoniskt uppbyggd med bas, pelare och kapitel. Formen med skarpa vinklar och basens utsmyckande relief i form av en sol är typiska kännetecken. Ljusbollen är dock utbytt.

Gångstråken är belagda med betongsten i två färger (ursprungliga). Uppvuxna träd bidrar med skuggpartier runt torget.

Gångstråken avgör formen för torgets rundade grönytor inom vilka enstaka buskar och träd växer upp. Träd och buskar inramar torgets runda mittpunkt.

Belysningsstolpar kring torget finns kvar i original och är av den typ som togs fram till jubileumsutställningen 1923. Stolparna kring Stabbetorget kännetecknas av en kantig form med bredare bas dekorerad med en sol. Lamphuset är senare utbytt och var ursprungligen globformat.

Ett av de bevarade ursprungliga butiksfönstrena finns i hörnet av byggnaden i det som idag är café. De stora glaspartierna inramade av smäckra, lackade träbågar och nedanför det en bröstning av plåt ("dura-front") i två olika nyanser av blå-grönt kännetecknade ursprungligen både högdelens och lågdelens bottenvåningar.

Detalj av affärshuset mot sydöstra hörnet av torget kännetecknat av fasader i ljus puts samt tegelfasad med geometriserande mönstermurning.

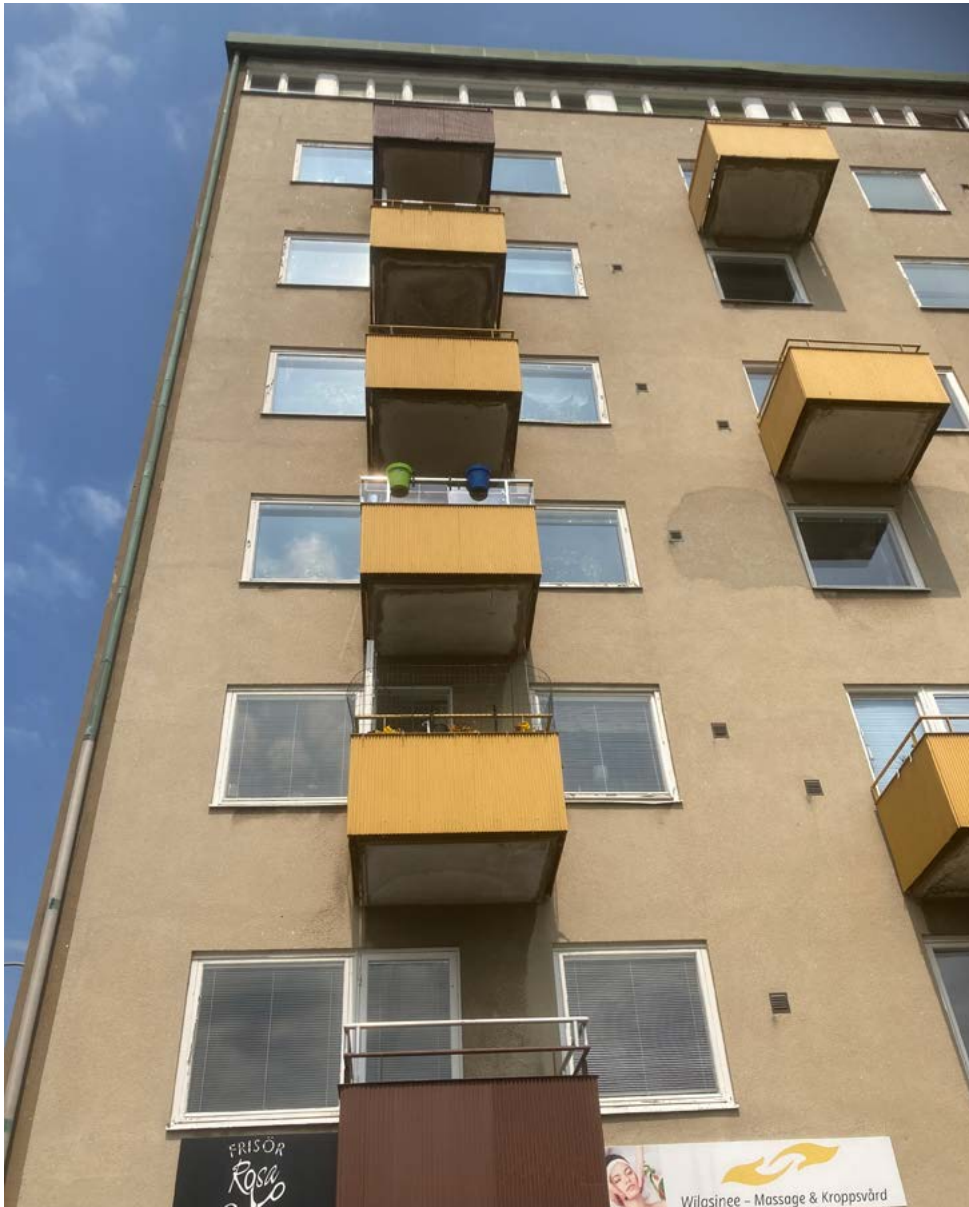
En plantering är ordnad inom den av stödmuren avgränsade ytan. Ytans användning är ursprunglig och ger torget en lugn och omslutande karaktär, som kontrast till den öppna ytan i torgets norra del.

Affärshuset har kvar de öppna butiksfönstren (ofta är bågarna tilläggsisolerade med plåt och mellanpartierna med träpanel) med ursprunglig sockel av plåt ("dura-fronter").

Ursprungliga kvadratiska balkonger med fronter av sinuskorrugerad plåt, målad i gul eller brun kulör präglar fasaden. Räcke i stål är smalt och målat i samma kulör. Slätputsens inslag av glimmer är också ett kännetecknande drag.

Balkongsättningen och balkongernas kvadratiska former bidrar starkt till den geometriserande karaktären. Det avslutande fönsterbandet tonar ned skalupplevelsen och bildar tillsammans med takfoten inklädd i plåt och gavelns mörkare beigea putsavfärgning en inramning av byggnaden.

Interiörbild från en av torgets butiker, caféet Sanna's, med golv belagt med marmor och bevarade stora fönsterpartier.

Beskrivning av bebyggelsen

Höghus

- Uppfört år: 1955-1957
- Arkitekt: Lund & Valentin Arkitekter
- Funktion: Butiker i bottenplan. I ovanvåningarna bostäder i en blandning av 1 rok-4 rok.

Arkitektur och estetik

- Byggnaden präglas i grunden av en övergripande symmetri och blygsamhet med jämn fönstersättning och ljust slätputsade fasader med tidstypiskt glimmer.
- Putsens olika kulörer, det flacka sadeltaket med det svagt markerade utsticket och det geometriserande, lekfulla formspråket skapat av balkongsättningen gör byggnaden till ett exempel på tidens nyrealism.
- I bottenvåningen är byggnaden till stor del glasad. Vissa större butiksfönster, med lackade teaklister och bröstningar klädda i kvadratiska plåtar i anslutande blå och grön kulör, finns kvar och berättar om den ursprungliga ännu mer öppna och geometriserande karaktären.
- Genom den kombinerade användningen bostadshus och affärer vid torget är byggnaden ett tydligt uttryck för grannskapstanken.

Konstruktion, material och detaljer

- Grundmurar: Betong
- Stomme och fasader: Ytterväggar av lättbetong putsade i två olika grå-beige kulörer. I stänkputsen har på tillsats bitar som skapar glimmer. Bärande innerväggar av betong. Bottenvåningens fasader i trä, glas och bröstningar klädda i plåt ("dura-fronter").
- Fönster: Vissa större butiksfönster finns kvar med lackade teaklister. I bostadsvåningarna kvadratiska perspektivfönster med vitmålade karmar och bågar i original. Mot torget sitter fönstren ihop i sektioner med balkongdörrar. Takvåningen har ett fönsterband i hela långsidesfasadens längd som bidrar till att dra ned byggnadens skalupplevelse.
- Dörrar: Dörrar till butiker oftast utbytta till aluminiumdörrar. Dörrar till trapphusen oftast bevarade, utförda i ek med en markant storlek på trycken och generös glasning. I enstaka fall bevarat entréparti till trapphus med fönsterdörr i furu med sparkplåt samt markbeläggning av klinker och väggar av keramik.
- Detaljer och dekor: Geometriserande formspråk med kvadratiska fönster och balkonger.

Gavlarnas putsfasader har en mörk-beige kulör där fönsterbröstningar i samma ljus-beige kulör som på långsidorna avtecknar sig. Utvändigt markerad skorsten i hela byggnadens höjd.

- Balkonger: Kvadratiska balkonger färgsatta i senapsgult och hasselnötsbrunt. Balkongernas placering skapar ett geometriskt mönster.
- Tak: Flackt sadeltak klätt med ljusgrön bandplåt. Plåten medför ett lätt takutstick som tillsammans med nämnda fönsterbröstningar bidrar till en lättsammare arkitektur å gavlarna.

Berättarinnehåll och miljökvatitéer

- Den höga volymen avspeglar stadsplanens idé om att koncentrera så mycket boende som möjligt till torget samtidigt som den utskiljande skalan mot övrig bebyggelse skulle göra den till ett landmärke för det nya området.
- Det geometriserande formspråket avspeglar efterkrigstidens lättsammare arkitekturideal, ett avsteg från den tidigare funktionalismens avskalade arkitektur. Här är balkongernas placering och starka färgsättning i ett spegelvänt mönster viktiga.

Geometriserande formspråk avspeglar efterkrigstidens lättsamma arkitekturideal.

Samspel med omgivningen

- Avslutande horisontellt fönsterband och flackt tak bidrar till en neddragen skalupplevelse samtidigt som det geometriserande formspråket bidrar till ett lättsammare och mer lekfullt uttryck.
- Flacka eller platta tak med av grön plåt markerad takfot är ett genomgripande karaktärsdrag i både höghus och butikshus. Även

Byggnadens "baksida" är mer nedtonad utan balkonger och mörkare fönsterbågar.

bottenvåningens bröstningar av plåt, "dura-fronter" är ursprungliga och bidrar till en geometriserande karaktär.

Förändringar

- Delar av glaspartier och fasadpartier till butikerna är förvanskade med nya tilläggsisolerande material, bland annat brun träpanel mellan vissa av fönstren.

Balkonger och markbeläggning samverkar för att skapa torgets karaktäristiska geometriska karaktär.

Detalj av husets fasad mot torget.

- Vissa fönster- och dörrpartier är utbytta mot aluminium.

Affärshus

- Uppfört år: 1955-1957
- Arkitekt: Lund & Valentin Arkitekter
- Funktion: Butikshus i ett plan. Ursprungligen två livsmedelsaffärer, kemikalieaffär, fruktaffär.

Arkitektur och estetik

- Som pendang till höghuset fungerar den vinkelställda lägre butikslängan. Med till stor del glasade fasadpartier skapas en flytande övergång mellan inne och ute. Fönsterpartiernas bröstningar är inklädda med en rutmönstrad plåt i två grönbå nyanser.
- Där höghusets högre volym kompenseras med mer blygsamma materialvariationer och formspråk, har utformningen av det lägre butikshuset tillåtits vara mer fritt med ett pulpettak som sluttar välkomnande in mot torget och geometriserande mönstermurningar.

Konstruktion, material och detaljer

- Grundmurar: Betong
- Stomme och fasader: Ytterväggar av lättbetong klätt med halvstens fasadtegel, mot torget har teglet delvis klätts in med plåt och/

eller träpanel, men ett större fasadparti med geometriserade mönstermurning är bevarad i västfasadens södra del. Bärande innerväggar av betong och betongpelare. Pelarna har möjliggjort stora fönsterpartier mot torget, troligen var de i stål och glas. Dessa är idag ersatta med fasader i aluminium och glas.

- Fönster: Merparten av butiksfönstren har bytts ut, enstaka finns kvar helt i original medan vissa finns kvar men har lister inklädda med plåt. Fönster mot öster är till stor del i original, vitmålade och liggande i band.
- Dörrar: Originaldörrar är utbytta i sin helhet, bortsett från entrépartiet till radiobutiken som är original i oljat mörkare träslag och dörrblad med generös glasning.
- Tak: Cylindriskt tak av betong täckt med papp mot norr. Avtäckningar i grön kopparplåt.
- Detaljer och dekor: Entréparti till radiobutik i originalutförande med lackade fönsterdörrar i teak och markbeläggning av klinker. Östra fasaden till stor del i original med fasadmaterial av halvstenstegel och vita fönsterbågar. Södra fasaden till stor del i original i puts och tegel. Flera butiksfönster i original men teaklister i flera fall inklädda med plåt.

Berättarinnehåll och miljökvatitéer

- Byggnaden berättar om strävan efter en mänsklig skala vid torget som är tidstypisk för dåtidens affärslängor vid torg. Öppna glasade partier avspeglar en vilja att integrera byggnaden med torget, även om denna karaktär delvis är försvagad av senare tids inklädnader.

Samspel med omgivningen

- Den lägre skalan och sammanbyggnaden med höghuset ger en tydlig karaktär av modernistisk högdal och lågdal, och förstärker höghusets roll som landmärke. Även butikshuset har en kännetecknande markör i tegelfasadens mönstermurning.
- Pulpettaket sluttar välkomnande in till torget och blir en motvikt till markens nivåskillnader mellan hållplats och torgyta.
- Flacka eller platta tak med av grön plåt markerad takfot är ett genomgripande samspel i både höghus och butikshus. Även bottenvåningens fönsterbröstningar av plåt är ett gemensamt, ursprungligt material och bidrar till en gemensam geometriserande karaktär.

Butikshusets "baksida" med fasader i tegel. Det cylindriska taket med avtäckningar i kopparplåt är mycket karaktäristiskt och bidrar till en karaktär av saluhall.

Inskjutning i butikslängan med golv av klinker och entréparti i oljad teak. Dörrarna har omfattande glasing och karaktäristisk sparkplåt.

Butikshusets framsida mot torget. Det rundade taket, avtäckningarna i kopparplåt, de stora, välkomnande fönsterpartierna och bröstningar av grön/blå "dura-front" utgör värdebärande karaktärsdrag.

Butikshuset avslutas söderut med en individuellt utformad del i tegel med geometriserande mönstermurning. Det in mot torget sluttande pulpettak kompletterar de diagonala formerna i fasaden. Avtäckning av kopparplåt knyter samman byggnaden till en helhet.

Förändringar

- Delar av glaspartier och fasadpartier till butikerna är förvanskade med nya tilläggsisolerande material, bland annat brun träpanel

mellan vissa av fönstren. Den ursprungliga passagen genom byggnaden låg där livsmedelsbutikens entré är idag. Passagen flyttades när butiken utvidgade sina ytor på 1980-talet.

- Vissa fönster- och dörrpartiet är utbytta mot aluminium.

Sammanbyggda smalhus i tegel

Smalhus inom utredningsområdet är utförda sammanbyggda. Fristående smalhus vidtar mot norr men beskrivs inte utförligare här.

- Uppförda år: 1955-1957
- Arkitekter: Nernst Hanson, Lund och Valentin, Ragnar Dahlberg, Svenska Riksbyggens arkitektkontor genom Lennart Green, m.fl.
- Funktion: Lamellhus i tre våningar med bostäder. Variation av lägenheter på 1-3 rum och kök i varje hus. 9-10 meter breda smalhus enligt standard i Göteborg.

Arkitektur och estetik - placering och byggnadsformer

- Topografi och gatunät avspeglas i byggnadernas vinklingar, krökningar, indrag och nedtrappningar.
- Karaktäristiska sammanbyggda smalhus som följer det böljande gatunätet.
- Längs Stabbegatan ofta med långsgående byggnadsfasader som ger plats åt omsorgsfullt utformade entrépartier med förträdgårdar.
- Mot utkanterna av grannskapsenheten vänder sig byggnaderna med sina slutna, krökta

utsidor och ger tillsammans med den höga placeringen i topografin upphov till en karaktäristisk siluett mot omgivningarna.

- De krökta och vinkelställda formerna ger genomgående plats för lugna, omslutna och grönskande innegårdar som upptas av växtlighet, naturmark och lektyor.

Arkitektur och estetik - byggnad

- Fasaderna kännetecknas av den tydliga åtskillnaden mellan sockel i betong och fasader i tegel. Kvadratiske fönster målade i vitt bidrar till en lätt och samtidigt horisontellt vilande karaktär.
- Från bostadsenheternas "utsidor" präglas alla byggnader av en enhetlighet skapat av de släta fasaderna i olikbränt gult eller rött tegel, krönta av flacka, valmade sadeltak.
- Mot "insidorna" ges utrymme till en större variation i detaljerna. Det förekommer exempelvis sockelvåningar med blinderingar av spritputs i en annan kulör.
- Längs Lådspikaregatan är trapphusens placering i husets vinklar markerade av utskjutande entrépartier, putsade i en blå, röd eller grågrön kulör. Övriga trapphus markeras av en

svag utskjutning av tegelfasaden och rullskift kring fönstren.

Konstruktion, material och detaljer

- Grundmurar: Betong
- Stomme och fasader: Ytterväggar av lättbetong klädda med halvtens gult eller rött fasadtegel. Innerväggar av betongblock, putsade.
- Fönster: Oftast perspektivfönster av kvadratiske dimensioner, vitmålade. Utbytta i de flesta fall. Ursprungliga fönster var troligen sidohängda enlufts-fönster eller tvålufts-fönster med mötande bågar utan mittpost, som finns kvar i några hus.
- Dörrar: Originaldörrar är ofta bevarade, utförda i ek med en markant storlek på trycken och generös glasning. Portarna har omfattning av marmorskivor eller annan natursten.
- Tak: Valmade sadeltak täckta med rött tvåkugigt taktegel.
- Detaljer och dekor: Bostadshusen kännetecknas av en variation av dekor som särskiljer de väldigt likartade byggnaderna från varandra. Exempel på dekor är putsade fält i avvikande kulör; hos entrépartier, i burspråk på gavlarna samt mot innegårdar.

- Balkongfronter har ofta en accentfärg - rött, blått, gult m.m. Balkongräcken är inmalade i samma kulör som fronten. Vanliga kulörställningar är gula balkongfronter mot bakgrund av gult fasadtegel, samt blå eller röda balkongfronter mot rött fasadtegel.

Berättarinnehåll och miljökvatitéer

- Placeringen av bostadshusen i förhållande till topografi och grönska berättar om en strävan att skapa trivsamma gemensamma utemiljöer.
- Materialval och detaljer ger uttryck för att eftersträva en småskalighet och mänsklig skala i smalhusens utdragna byggnadskroppar.

Samspel med omgivningen

- Liksom hos centrumhuset präglas bostadshusen av den långsmala planformen.
- Husen breder ut sig på längden och genom krökningar av byggnader och gator skapas sekventiella gaturum och halvt omslutna, grönskande innegårdar. Den goda tillgången på grönska säkerställde gott om ytor för lekplatser och parkrekreation mellan husen.
- Ett geometriserande formspråk går igen i alla byggnader med kvadratiske fönster och vertikalt markerade entrépartier/trapphus samt burspråk. De flacka, valmade sadeltaken bidrar ytterligare till karaktären av samlad enhet.

Förändringar

- Små förändringar har generellt skett. Utbytta fönster förekommer, liksom att några av smalhusen har fasader tilläggisolerade med plåt.

Smalhusen är i tre våningar, ibland i fyra för att plocka upp den varierade topografin, och präglas av kvadratiske, symmetriskt placerade perspektivfönster mot bakgrund av gula eller röda tegelfasader. Valmade tak täckta med lertegel avslutar diskret byggnaden.

Det nära sambandet mellan bostadshuset och den gemensamma utemiljön skapas bland annat av husens placering längs runtgående gator. Detta förstärks av entrépartier markerade i fasad försedda med varsin egen gångväg.

Flera entrépartier har en bevarad ursprungskaraktär med sättsteg och dörromfattning av natursten, smäckt smidesräcke och glasad ekdörr med sparkplåt. Entréparti markerat i fasad av puts i starkare kulör.

Smalhus med en krökt form som följer gatan med plats för små buskar och träd. Huset fortsätter utanför bild att krökas tills det bygger samman med torgets låga centrumbyggnad.

Smalhusens gruppering i landskapet medför ofta stora grönskande innegårdar som övergår i en naturlig parkkaraktär med stora träd.

Vänster: Smalhus som följer gatan och ger plats till grönskande förträdgårdar med små lövträd och planteringar. I fasaden svagt markerade entréer med varsin gångväg skapar ett nära samband mellan gata och bostadshus.

Ett av smalhusen har sockelvåning med fält av spritputs i mer färgstark men anslutande kulör.

Garagelängor

- Uppförda år: 1955-1957
- Funktion: Garagebyggnader i ett plan, ibland fristående, ibland sammanbyggda med bostadshuset.

Arkitektur och estetik

- Garagelängornas arkitektur och estetik definieras i mångt och mycket av en låg skala och nedtonade fasadmateriäl - i puts, trä eller tegel - som ger tydlig karaktär av bilyggnad till bostadshuset. I enstaka fall har garaget en mer individuell karaktär, exv putsfasad avfärgad i olika kulörer i ett geometriserande mönster.

Konstruktion, material och detaljer

- Grundmurar: Betong
- Stomme och fasader: Ytterväggar av lättbetong. Fasader av halvstenstegel eller puts. I enstaka fall även träfasader.
- Portar: Originalportar i vissa fall bevarade, bland annat bakom centrumhuset, med två mötande dörrblad med spårad yta, målade i vitt
- Tak: Pulpettak. Ursprungligen täckta med rött tvåkupigt taktegel.

- Detaljer och dekor: Putsfasader med dekormåleri, olika kulörer i putsen som skapar geometriska mönster/figurer. Enklare tegelfasader utan dekor.

Berättarinnehåll och miljökvalitéer

- De särskilda utrymmena mellan kvarteren för garage berättar om bilismens ökning i samhället, dock fortfarande i en modest skala. Garagen förekommer i små, låga enheter med karaktär av komplementbyggnad till bostadshuset. Ibland är garaget sammanbyggt med bostadshuset, som ett resultat av bestämmelserna i stadsplanen.
- Garagelängor integrerade i bostadsområdet är ett typiskt karaktärsdrag för grannskapsenheter under 1940 och 1950-talet. Ofta fick dessa små byggnader en mer individuell fasadutsmyckning, exempelvis en avfärgning av putsen i olika kulörer i ett geometriserande mönster.

Samspel med omgivningen

- Garagens putsfasader och geometriserande dekormåleri samspelar väl med omgivande arkitektoniska karaktär. Ett garage i området

har målningsmotiv som framstår som en återgivning av kvarterens former och placering.

Förändringar

- Små förändringar har generellt skett. I vissa fall utbytta garageportar.

Garagebyggnad med fasad i rött tegel och ursprungliga garageportar.

Garagebyggnad med dekormåleri i putsen vars motiv kan sägas återspegla grannskapsplaneringens bostadsenheter.

Björkekärns kyrka

- Uppfört år: 1958. Tillbyggnader 1972 och 2001 för församlingshem och expeditiionslokaler.
- Arkitekt för ursprungsbyggnad: Johannes Olivegren
- Funktion: Kyrkobyggnad.

Arkitektur och estetik

- Kyrkan består av kubiska volymer i olika höjd, präglade av till stor del slutna väggar av exponerat brunt fasadtegel.
- Utstickande segmentbågade, högsmala fönsternischer är en varsam accentuering av byggnaden.
- Fönstren är många och fördelade över alla byggnadens fasader, vilket tillsammans med fönstrens mosaiker med glas i olika färger avspeglar arkitektens ideal för ljusinsläpp i kyrkobyggnader. Ett mycket speciellt ljusspel uppstår inne kyrkorummet genom korets stora mosaikfönster som interiört fungerar som altartavla.
- Björkekärns kyrka är ett exempel på en naturintegrerad kyrkoarkitektur med brutalistiska drag av "as found", vilket avspeglas i placeringen på naturtomt, det genomgripande expone-

rade fasadteglet som utgör såväl stomme som fasad, liksom i de exponerade fönsternischerna av betong.

- Låga och småskaliga kubiska volymer i mörkt tegel, med omgivande björkträd bidrar till den integrerade karaktären. Ombyggnad av entrépartiet har delvis förändrat den tidstypiska "as-found"-karaktären.

Konstruktion, material och detaljer

- Grundmurar: Betong
- Stomme och fasader: Bärande innerväggar av 1-stens fasadtegel och halvtstens fasadtegsten. Ytterväggar/fasader av halvtstens fasadtegel. Ursprungligen skulle teglet vara slamat men det är idag oklart om det blev så.
- Fönster: Högt placerade, högsmala, segmentbågade fönster. Kraftigt utskjutande fönsternischer i lättbetong. Fönsterrutor i mosaik med glas i olika färger och fogar i ett intrikat, finmaskigt mönster.
- Entré: Mot öster är entrépartiet ombyggt i glas och trä. Kring entrépartiet är även fasader upptill inklädda med plåt.
- Tak: Flacka sadeltak täckta med plåt och avsaknad av takfot.

- Detaljer och dekor: Sparsmakade tegelfasader och släta, slutna murytor kännetecknar byggnaden. Förutom de kraftigt utstickande fönsternischerna och mosaikfönstren är dekor begränsat till portarnas diskreta omfattningar av utstickande löpskift.

Berättarinnehåll och miljökvalitéer

- Fönstrens markerade utformning och placering samt mosaikfyllningen av glas i olika färger avspeglar Olivegrens ideal för kyrkobyggnader. Genom de färgade glasskärvorna och de långsmala fördelade fönsteröppningarna skulle hela kyrkorummet få en ljusinstrålning med en sakral verkan. Mot norr är byggnadens hjärta; det fönsterparti som också utgör altartavla interiört. Fönstrens exponerade vertikala ramverk i lättbetong och det exponerade teglet bär för Olivegrens kännetecknande drag av brutalism.

Samspel med omgivningen

- Björkekärns kyrka är ett exempel på en naturintegrerad kyrkoarkitektur. Låga och småskaliga kubiska volymer i mörkt tegel, med omgivande björkträd skapar den integrerade karaktären. Den grönskande omgivningen

Björkekärrs kyrka, från väster.

med berg i dagen samt kyrktornet med de utstickande fönstren gör att kyrkan uppfattas som diametralt annorlunda jämfört med Stab-betorget's rätvinkligna torg där öppna, glasade butiksfasader ger byggnaderna ett integrerat samband med omgivande torgpark.

Förändringar

- Kyrkan har byggts till i omgångar under 1970- och 2000-talen. Under 2000-talet har en tillbyggnad utförts av entrépartiet.

Vk:2000:261

Fotografi från 1961 över Björkekärrs kyrka, sett från öster. A/B Jolin & Wilkenson, Göteborg. Inga bearbetningar gjorda. Hämtad från Göteborgs stadsmuseums bilddatabas Carlotta. Licens: [CC-BY-NC-ND](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Vänster: Björkekärrs kyrka, interiör.

Rosendalsskolan

- Uppfört år: 1959
- Arkitekt: Daniel Persson
- Funktion: Skola. Ursprunglig anläggning utgjordes av tre byggnader; en vinkelställd tegelbyggnad mot norr och öster (årskurs 4-6 samt rum för personalen) den västra tegelbyggnaden (ursprungligen bamba) och en sydlig paviljong i trä (årskurs 1-3).

Arkitektur och estetik

- Skolan präglas av en nedtonad och "rejäl" institutionsarkitektur med massiva tegelmurar. Avsaknad av dekor eller hierarkisk verkan i fasaden mot Rosendalsgatan gör att skolan spelar en lågmäld roll kring Stabbetorget. Vid en närmare anblick finns dock värdefulla murningsdetaljer i form av rullskift kring fönster och en mot takfoten avslutande tegelfris, samt smidesdetaljer under vissa större fönsterpartier.
- Byggnaden skapar genom det bruna teglet en samlad ensemble tillsammans med kyrkan mot Rosendalsgatan. Där kyrkan utstrålar småskalighet, andlighet och naturlighet kommunicerar skolan ändamålsenlighet och håll-

barhet med massiva tegelmurar och repetitiv fönstersättning.

Konstruktion, material och detaljer

- Grundmurar och sockel: Betong
- Stomme och fasader: Massiv tegelmur i äldre byggnadsdelar.
- Fönster: Breda T-postfönster, enkla i den norra delen, dubbla i bamban. Mot väster hos matsalen stora fönsterpartier. Mot norr och Stabbetorget mer oansenlig fasad med mindre enlufts-fönster.
- Dörrar: Dörrar är genomgående utbytta exteriört.
- Tak: Täckning av taktegel. Den norra delen har ett traditionellt sadeltak. Bamba och träpaviljong har sadeltak med förskjutennock.
- Detaljer och dekor: Murningsdetaljer i form av rullskift kring fönster och en mot takfoten avslutande tegelfris, samt smidesdetaljer under vissa större fönsterpartier.

Berättarinnehåll och miljökvalitéer

- Skola och kyrka förlades till södra delen av Rosendalsgatan och färdigställdes några år efter bostadsområdet och torget. Den fria placeringen och de gedigna materialen berättar om en ambitiös satsning.
- Där ombyggnad/rivning inte skett har skolbyggnaden kvar sina ursprungliga tegelfasader

Samspel med omgivningen

- Skola och kyrka med deras frilagda tegelfasader bildar en samlad ensemble i samspel med torgets butikslänga på andra sidan Rosendalsgatan.

Förändringar

- Årskurs 4-6-byggnaden mot öster har rivits och ersatts med en ny byggnad i fasadtegel och skivmaterial för några år sedan. Den södra träpaviljongen har också rivits och ersatts av en ny träbyggnad.
- Den norra tegelbyggnaden har även byggts om i vissa partier, samt byggts ihop med den f.d. bamban.

Skolans byggnader präglas av strama, rejäla tegelmurar med tydlig åtskillnad mot den putsade sockeln. Rullskift och takfri utgör värdefulla detaljer.

F.d. bambasalen med stora salsfönster och brant tak täckt med lertegel.

Innegården på skolan med berg i dagen och växtlighet

Nyare del mot öster, sammanbyggd med den ursprungliga delen.

Lekskolan

- Uppförd år: 1965
- Arkitekt: Larson Bonna Christensén Arkitekter
- Funktion: Lekskola/daghem

Arkitektur och estetik

- Den låga byggnaden har ett mycket småskaligt uttryck, vilket förstärks av det flacka taket och eternitplattornas smala bredder.
- Nedanför takfoten är små horisontella fack i internit-stommen, delvis upptagna av ovanfönster, som ytterligare drar ned skalupplevelsen.
- Genom den symmetriskt indelade fasaden i två kulörer ges byggnaden ett geometriserande formspråk som stämmer in med den omgivande bostadsbebyggelsen.

Konstruktion, material och detaljer

- Grundläggning: Betong. Sockel: Cementputs.
- Stomme och fasader: Ytterväggar bestående av internit-stolpar och facken däremellan utfyllda med eternitplattor. Eternitplattor är avfärgade i varm vit kulör medan internitstolpar har brun kulör.
- Fönster: Fönsterbågar och fönsterbleck har en vit kulör. Några av ovanfönstren har även samma bruna kulör som internitstolpar. Fönster troligtvis original.

- Dörrar: Dörrar är utbytta i senare tid.
- Tak: Täckning av papp. Sarg av korrugerad plåt är ett senare tillägg.
- Detaljer och dekor: -

Berättarinnehåll och miljökvalitéer

- Lekskolan har en för planeringsidealet typisk placering mitt i parkmiljön och grannskapsenheten, med goda förbindelser till de omgivande bostadshusen. Vid tiden blev förvärvsarbetande mödrar en vanligare företeelse och närheten till hämtning och lämning var viktig. Samtidigt eftersträvades en lugn och rofylld miljö för barnen.
- En likadan lekskola uppfördes samtidigt efter samma ritningar i Annandagsparken i Kortedala. Samma principer valdes även där i en lugn, av omgivande bostadshus avgränsad, parkmiljö. En lekskola ritad av samma arkitektfirma från samma tid finns även i Biskopsgården, men denna byggnad har förvanskats i större grad.
- Byggnaden har genom sin småskalighet och placering i parkmiljön ett värde som representant för barnperspektivet i grannskapsplaneringen i Göteborg.

- Samtidigt har viss förvanskning med takombyggnad och utbytta dörrar skett.

Samspel med omgivningen

- Byggnaden ansluter till de omgivande bostadshusens geometriserande formspråk på ett kvalitativt sätt. Småskaligheten och närheten till omgivande bostadshus utgör ett kulturhistoriskt värdefullt samband.

Förändringar

- Dörrar är utbytta i senare tid.
- Taksarg av korrugerad plåt är ett senare tillägg.

Stommen består av vita väggar i eternit och bruna stolpar i internit.

Ovan och till vänster nedan: Lekskolan är på typiskt vis placerad mitt i parkmiljön i en egen lugn sfär. Skillnaden i volym mot bostadshus och höghus illustreras av fotot.

RESULTAT

På följande sidor beskrivs studiens resultat i form av listade kulturmiljökvaliteer med tillhörande kartillustrationer. Första delen beskriver övergripande värden hos områdets bebyggelse, grönstruktur och vägar.

Den andra delen behandlar Stabbetorgets kulturmiljökvaliteer.

Den tredje delen omfattar kvalitetsfulla egenskaper längs stråken in till området (detaljplanens delområden). Stråkens kvaliteer kompletteras med förhållningssätt för kommande gestaltning.

Övergripande kulturmiljökvaliteer

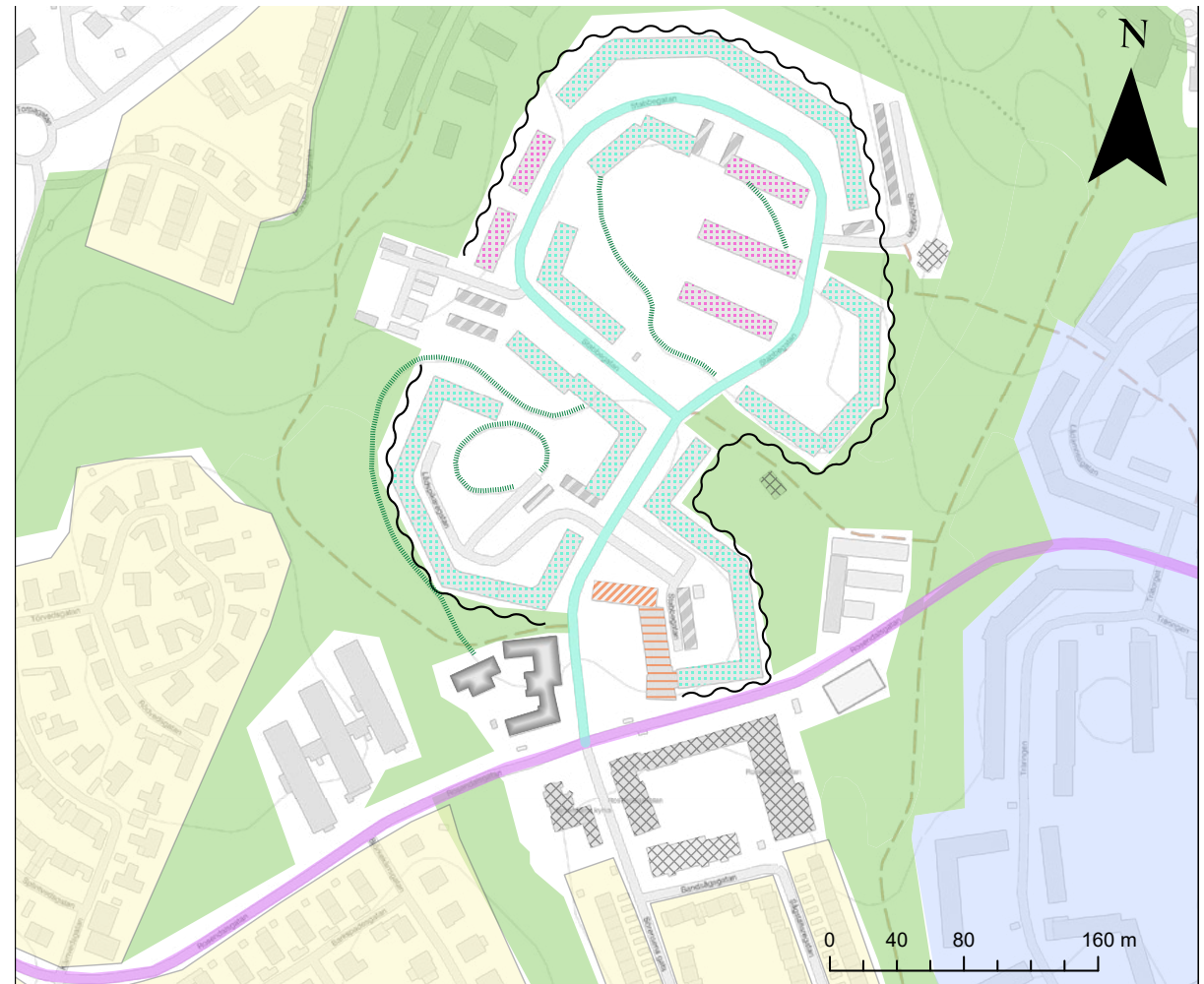
Bebyggelse

Höghus

- Hög, utskiljande, solitär/volym med geometriserande, lekfullt formspråk som gör höghuset till ett landmärke för grannskapsenheten.
- Sammanbyggd med butikslängan ger tydlig karaktär av modernistisk högdal och lågdal.

Affärshus

- Tidstypiskt låg, mänsklig skala vid torget med ett cylindriskt tak som ger intryck av saluhall. Öppna glasade partier avspeglar vilja att integrera byggnaden med torget.

Bebyggelse

- Höghus
- Affärshus
- Smalhus - sammanbyggda
- Smalhus - fristående

Garagelänga

- Offentlig byggnad
- Senare bebyggelse
- Grannskapsenhet kring Trätorget
- Stadsplan 1948

Grönstruktur

- Genomfartsgata
- Lokalgata
- Fronter av smalhus
- Topografi och grönska mellan smalhus

- Friare utformning än höghuset; särskilt utlöparen mot söder med geometriserande mönstermurningar och ett pulpettak som sluttar välkomnande in mot torget.

Smalhus - sammanbyggda

- Sammanbyggda smalhus som följer det böljande gatunätet. Längs Stabbegatan längsgående byggnadsfasader som ger plats åt omsorgsfullt utformade entrépartier och förträdgårdar. Mot utkanterna slutna, krökta byggnadskroppar; en karaktäristisk siluett mot omgivningarna. Insidorna domineras av lugna, omslutna och grönskande innergårdar.

Smalhus - fristående

- I grannskapsenhetens inre rum enstaka fristående smalhus i samma skala och byggnadssätt som de sammanbyggda smalhusen.

Garagelängor

- Låg skala och nedtonade fasadmateriell med tydlig karaktär av bibebyggnad till bostadshuset. I enstaka fall har garaget en mer individuell karaktär, exv putsfasad avfärgad i olika kulörer i ett geometriserande mönster.

Offentliga byggnader

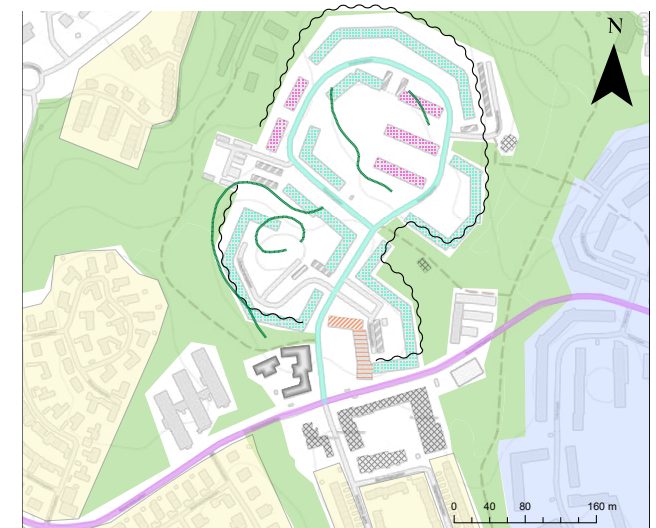
- Kyrka: Naturanpassad kyrkoarkitektur med låga och småskaliga kubiska volymer i mörkt tegel, med omgivande tallar, björkar och berg i dagen. Höga, smala fönsteröppningar med glasmosaiker ger kyrkorummet ljusinstrålning med sakral verkan. Fönstrens vertikala ramverk i lättbetong och det exponerade teglet bär för arkitekten Olivegren kännetecknande drag av brutalism.
- Skola: Nedtonad, "rejäl" institutionsarkitektur med massiva tegelmurar och avsaknad av dekor eller hierarkisk verkan. Vid en närmare anblick värdefulla murningsdetaljer; rullskift kring fönster och en mot takfoten avslutande tegelfris.
- Lekskola: Småskaligt uttryck med flackt tak och smala eternitplattor. Symmetriskt indelad fasad ger ett geometriserande formspråk samstämmigt med övriga grannskapsenheten.

Senare bebyggelse

- Byggnadshöjd, utbredning och fasadmateriell överensstämmande med anslutande smalhus.

Grannskapsenheten kring Trätorget

- Liksom Stabbetorget utförd med grupperade, sammanbyggda smalhus i tegel, med krökta "utsidor" vända mot den grönskande dalen.

Bebyggelse	Garagelänga
Centrumhus - Högdal	Offentlig byggnad
Centrumhus - Lågdal	Senare bebyggelse
Smalhus - sammanbyggda	Grannskapsenhet kring Trätorget
Smalhus - fristående	Stadsplan 1948
Grönstruktur	Fronter av smalhus
Genomfartsgata	Topografi och grönska mellan smalhus
Lokalgata	

Stadsplan 1948

- Väster om grannskapets grönskande omgivningar vidtar den äldre stadsplanens småskaliga radhus- och parhusområden.

Grönstruktur och visuella helhetsvärden

- Tidigare ängsmark sparades som öppen parkmark för ändamål som rekreation, lek och bollspel. En grön kil in i bostadsområdet blev en lugn egen sfär för lekskolan. Den lägre belägna omslutande grönskan har stor betydelse.

delse för upplevelsen av grannskapsenhetens gruppering av byggnadskroppar.

//// Mellan smalhusen påtaglig topografi med berg i dagen och grönska. Träd - främst tall och björk - växer upp vilket ger en natur-parkskänsla och ett omväxlande gaturum i hela området

Fronter av smalhus

— Bebyggelsefronter av sammanbyggda smalhus vars "utsidor" vetter ut mot omgivande natur och topografi av stor betydelse för upplevelsen av grannskapsenheten med dess medvetet grupperade smalhus.

Vägnät

Genomfartsgatan Rosendalsgatan

— Rosendalsgatan utgjorde matargata till grannskapsenheterna. Mot gatan gavs Stab-betorget och dess byggnader en utformning som signalerade grannskapsenhetens centrum.

Lokalgatan Stabbegatan

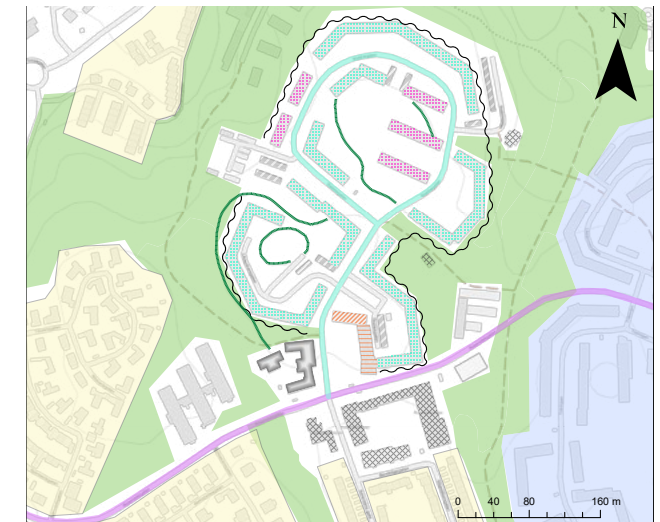
— Gatunät utan genomfartstrafik; Stabbegatans kringgående sträckning med utgrupperade bostadsenheter. Smalhusen placerades så att utrymme gavs för förträdgårdar mellan lokalgata och byggnad.

Högdelen och lågdelen är sammanbyggda i vinkel kring torget. Grönska och avtäckningar i kopparplåt binder samman byggnader och torg till en helhet. Höghusets utskiljande volym och geometriska lekfulla formspråk gör det till ett landmärke för grannskapsenheten.

Affärshuset har friare utformning än höghuset; särskilt utlöparen mot söder med geometriska mönstermurningar och ett pulpettak som sluttar välkomnande in mot torget.

Bebyggelse	Garagelänga
— Höghus	— Offentlig byggnad
— Affärshus	— Senare bebyggelse
— Smalhus - sammanbyggda	— Grannskapsenhet kring Trätorget
— Smalhus - fristående	— Stadsplan 1948
— Grönstruktur	— Fronter av smalhus
— Genomfartsgata	— Topografi och grönska mellan smalhus
— Lokalgata	

Sammanbyggda smalhus som följer det böljande gatunätet. Längs Stabbegatan längsgående byggnadsfasader som ger plats åt omsorgsfullt utformade entrépartier och förträdgårdar.

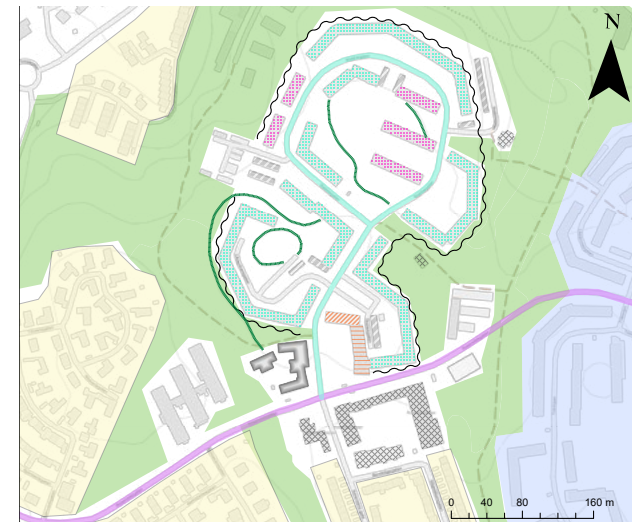
Området har enhetliga, sammanbyggda smalhus som följer det böljande gatunätet. Insidorna domineras av lugna, omslutna och grönskande innegårdar.

Skolan präglas av nedtonad, "rejäl" institutionsarkitektur med massiva tegelmurar och avsaknad av dekor eller hierarkisk verkan (bambasal på bilden).

Tidigare ängsmark sparades som öppen parkmark för ändamål som rekreation, lek och bollspel. En grön kil in i bostadsområdet blev en lugn egen sfär för leksskolan.

Bebyggelse	Garagelänga
Höghus	Offentlig byggnad
Affärshus	Senare bebyggelse
Smalhus - sammanbyggda	Grannskapsenhet kring Trätorget
Smalhus - fristående	Stadsplan 1948
Grönstruktur	Fronter av smalhus
Genomfartsgata	Topografi och grönska mellan smalhus
Lokalgata	

Stabbetorgets kulturmiljökvaliteer

Nedan redovisas kulturmiljökvaliteer på torget, exempelvis byggnadsdelar och material som är kulturhistoriskt värdefulla (främst ursprungliga delar), men också mer upplevelsemässiga kvaliteer som arkitekturens samspel med torgytan.

Arkitekturens förhållande till torget

Fasader av betydelse för geometrisk karaktär

- Högdels formspråk med geometrisk balkongsättning och kvadratiska perspektivfönster samtalar med och "speglar sig" i markbeläggningens mönster. Utformningen av lågdels utlöpare mot söder bidrar ytterligare till ett övergripande geometriskt formspråk kring torget.

Takformer och detaljer

- I anslutningen mellan lågdel och högdel ett släpp där det cylindriska takets gavel täckt i grön kopparplåt framträder på ett karaktäristiskt sätt och ger byggnaden en utformning som vagt anknyter till en saluhall, samtidigt som högdels arkitektoniska integritet kvarstår.
- Kopparplåten fortsätter i takfotens inkläd-

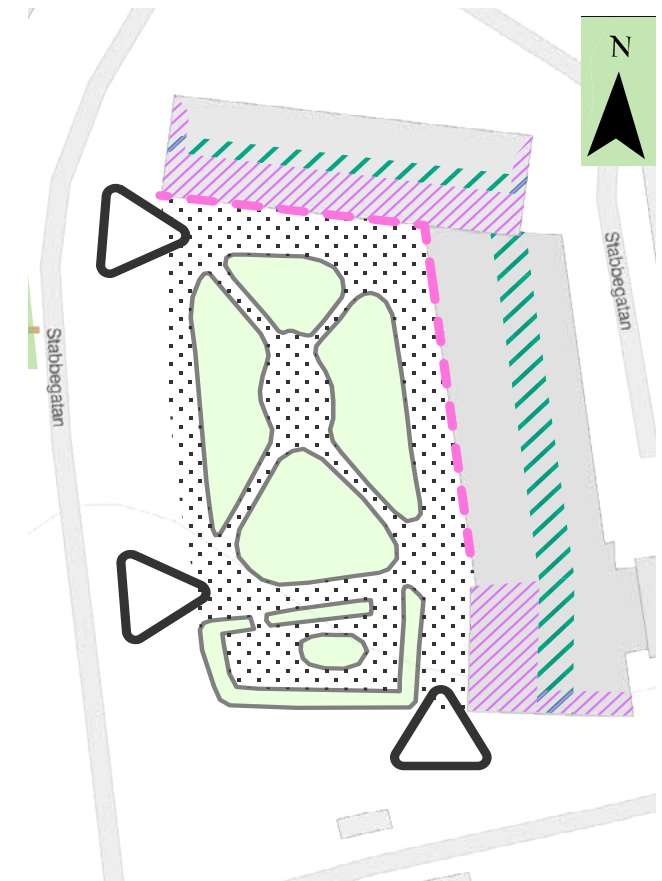
nad hos såväl högdel som lågdel. Det gemensamma materialet bidrar till en samlad inramning och komposition kring torget.

Bottenvåningar med gemensamma material

- Även bottenvåningen är sammanbindande med gemensamma fasadmateriäl (stora butiksfönster delvis med bevarade lackade träbågar i teak samt bröstningar av rutmönstrad plåt i grön och blå kulör) vilket berättar om ett helhetsgrepp i gestaltningen av torget. De båda byggnaderna är individer var för sig men på nära håll bildas ett sammanhang.
- I fasad inskjutna entréertier har markbeläggning av klinker.

Entréer till torgytan

- Ett värdefullt entrémotiv till torget från söder utgörs av affärshusets skulpturala kort-sida samt markbeläggningen och stödmuren. Stödmurens skarpa vinklar och diagonalitet möter affärshusets dito. Samtidigt fortsätter stödmurens förskjutna mönster i torgbeläggningen. I bakgrunden framträder högdelen med sina geometriska formspråk.

- △ Entré till torgytan
- Torgpark med träd, stödmurar och grönytor
- Gångstråk och markbeläggning
- Bottenvåning med gemensamma material
- Fasader av betydelse för torgets geometriska karaktär
- Takformer och detaljer av betydelse för arkitekturens samspel med torget

- Entréer från Stabbegatan i väster står i förbindelse med torgytans raka och diagonala gångsstråk som sätter torgets butiker i blickfånget.
- Sammantaget bildas en komposition av geometriska former som tydligt signalerar 1950-talstorg.

Torgytan

Gångsstråk och markbeläggning

- Den övergripande strukturen byggs upp av gångsstråken i form av en fyrkant inskriven av ett kors med en platsbildande ring i mitten.
- "Korsets" ändar knyter samman torgets hörn där viktig service och butiker legat - ursprungligen post och dagligvarubutik i nordöstra hörnet och än idag livsmedelsaffär i det sydöstra hörnet.
- De bestämda, ganska smala gångstråken stimulerar till människors möten och bidrar tillsammans med den mänskliga skalan hos byggnader och butiker till en "grannskapskänsla".
- Gångsstråken är främst belagda med kvadratiske betongstenar, 35*35 cm i två färger lagda i förband. Den ljusgrå stenen dominerar (65 %) och den mörkare stenen ("svarta" enligt ursprungsritningar) är utlagda som

klickar för att skapa ett "oregelbundet mönster".

- Jämna marknivåer mellan torgytan och butikerna bidrar tillsammans med de öppna glasfasaderna till en flytande övergång mellan inne och ute.

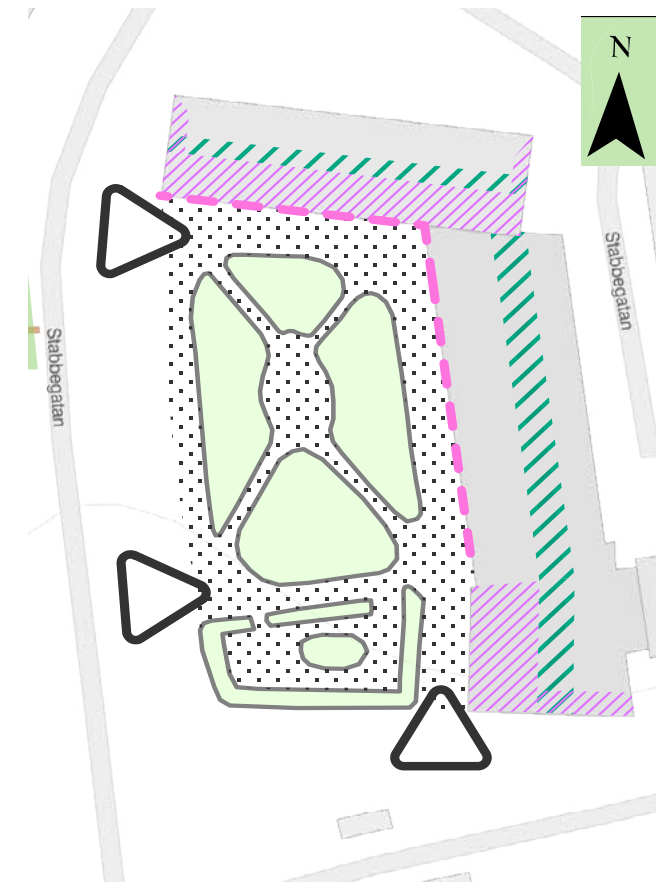
Torgpark med träd, stödmurar och grönytor

- Stödmuren sticker upp som en avgränsning av torget mot söder. Murens läggning utan genomgående fogar eller "kryssfogar" är tecken på hög kvalitet. Stenmuren kröns av en välansad häck. Häcken omsluter en lugnare, mer privat del av torget med planteringar och bänkar.
- Gångstråken avgör formen för torgets rundade grönytor inom vilka enstaka buskar och träd växer upp.
- Träd på rader inramar gångsstråken och torget som helhet och skänker viss skugga till affärernas uteytor.
- Träd som förekommer är vildapel, valnötsträd och körsbärsträd.

Belysning

- Belysningsstolpar längs torget finns kvar i original. De är av den typ som togs fram till Göteborgs jubileumsutställning 1923, arkitektoniskt uppbyggd med bas, pelare och kapital. Formen med skarpa vinklar och basens

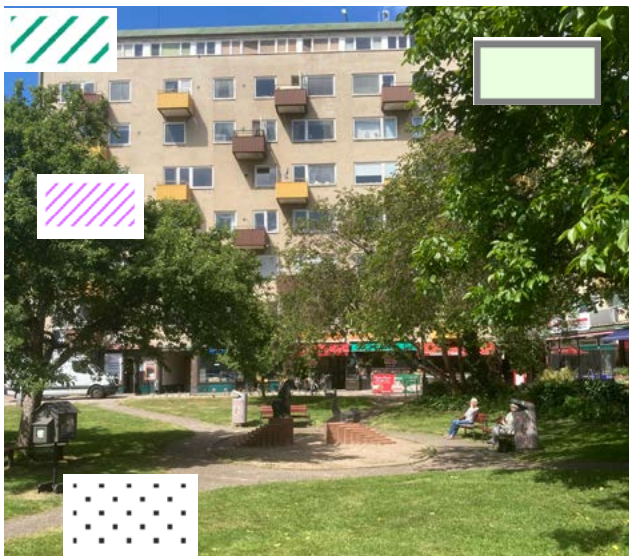
utsmyckande relief i form av en sol är typiska kännetecken. Ljusgloben är dock utbytt.

- △ Entré till torgytan
- Torgpark med träd, stödmurar och grönytor
- Gångstråk och markbeläggning
- Bottenvåning med gemensamma material
- Fasader av betydelse för torgets geometriska karaktär
- /// Takformer och detaljer av betydelse för arkitektursamspelet med torget

Stödmuren sticker upp som en avgränsning av torget mot söder. Murens läggning utan genomgående fogar eller "kryssfogar" är tecken på hög kvalitet. Stenmuren kröns av en välansad häck.

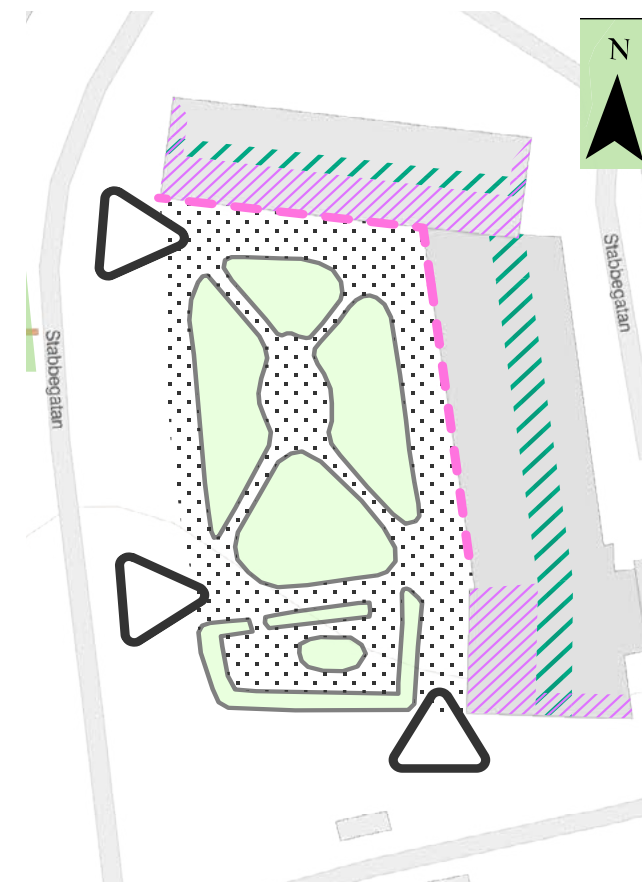
De bestämda, ganska smala gångstråken genom torget stimulerar till människors möten och bidrar tillsammans med den mänskliga skalan hos byggnader och butiker till en "grannskapskänsla". Träd som förekommer på torget är vildapel, valnötsträd och körsbärsträd.

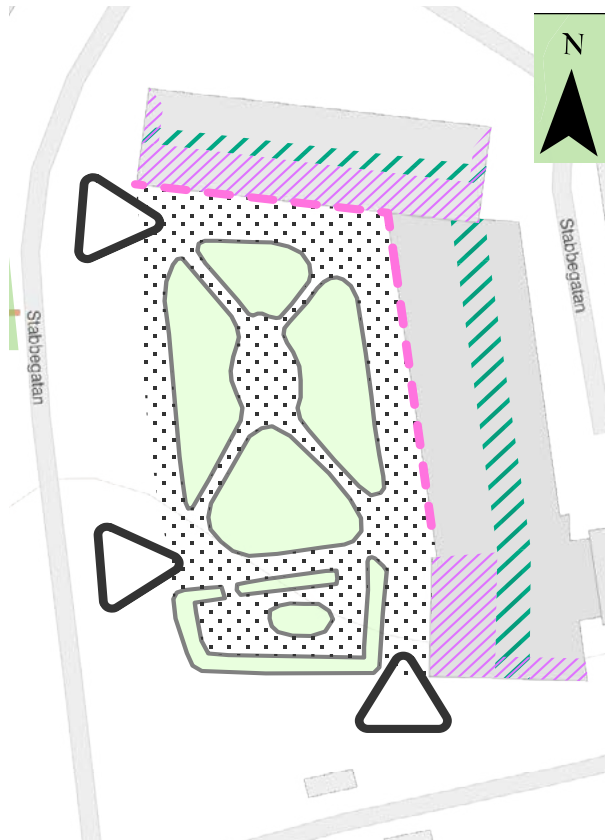
Högdelen formspråk med geometrisk balkongsättning och kvadratiska perspektivfönster sam-talar med och "speglar sig" i markbeläggnings mönster.

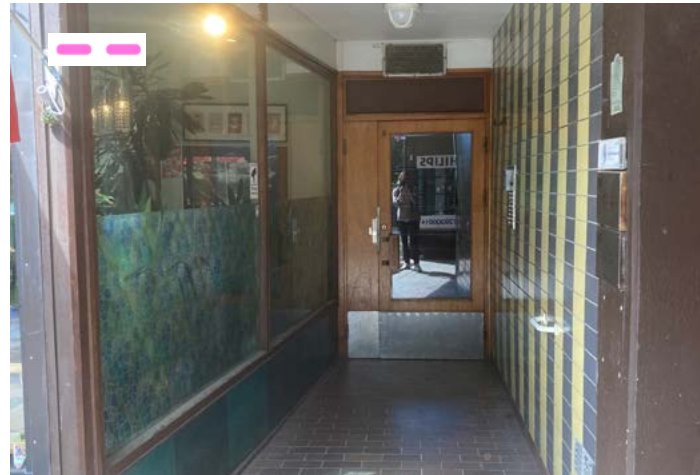
Häcken omsluter en lugnare, mer privat del av torget med planteringar och bänkar.

- △ Entré till torgytan
- Torgpark med träd, stödmurar och grönytor
- Gångstråk och markbeläggning
- Bottenvåning med gemensamma material
- /// Fasader av betydelse för torgets geometriska karaktär
- /// Takformer och detaljer av betydelse för arkitekturs samspel med torget

- Entré till torgytan
- Torgpark med träd, stödmurar och grönytor
- Gångstråk och markbeläggning
- Bottenvåning med gemensamma material
- Fasaderna av betydelse för torgets geometriska karaktär
- Takformer och detaljer av betydelse för arkitekturens samspel med torget

Bottenvåningar i högdelen och lågdelen är sammanbundna av gemensamma fasadmateriell (stora butiksfönster delvis med bevarade lackade träbågar i teak samt bröstningar av rutmönstrad plåt i grön och blå kulör) vilket berättar om ett helhetsgrepp i gestaltningen av torget. Inskjutna partier har golv av klinker i två nyanser av brunt. Gångsstråken är främst belagda med betongstenar lagda i förband, en ljusgrå och en mörkare, i ett "oregelbundet mönster". Kopparplåt markerar takfoten där den avgränsar byggnaden uppåt och förstärker dess låga skala. Även höghuset har inklädd takfot av grön plåt. De gemensamma materialen bidrar till en samlad inramning och komposition kring torget.

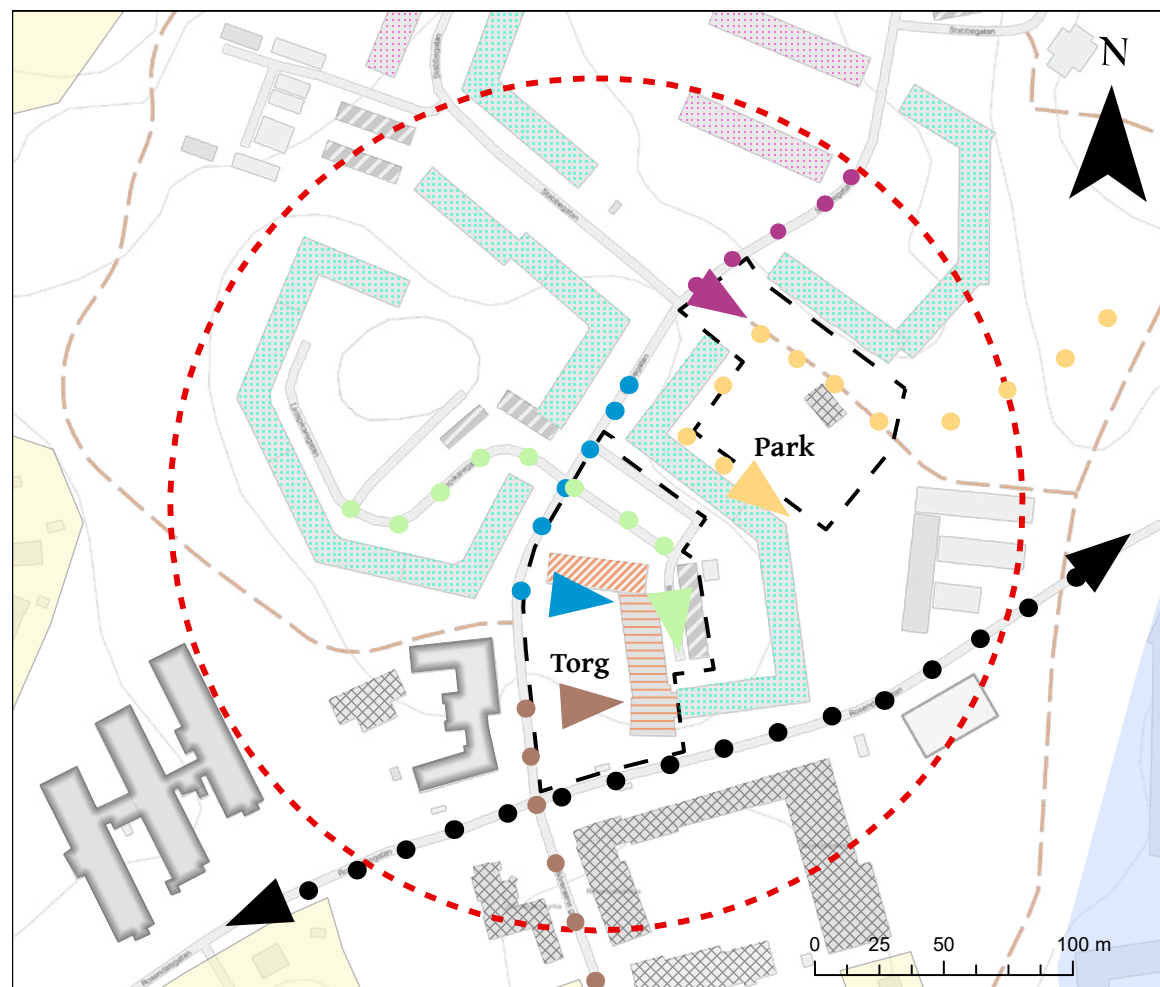

Ett värdefullt entrémotiv till torget från söder utgörs av affärshusets skulpturala kortsida samt markbeläggningen och stödmuren. Stödmurens skarpa vinklar och diagonalitet möter affärshusets dito. Samtidigt fortsätter stödmurens förskjutna mönster i torgbeläggningen. I bakgrunden framträder högdelen med sina geometriska formspråk.

Stråk och förhållningssätt

Nedan redovisas kulturhistoriskt värdefulla, upplevelsebaserade egenskaper längs olika stråk genom utredningsområdet. Urvalet uppvisar på ett tydligt sätt grannskapsenhetens värdebärande karaktärsdrag. Bakgrunden till urvalet är också att stråken ska fånga upp de kvaliteer som berörs i det kommande planarbetet.

Dessutom redovisas förhållningssätt. Dessa tydliggör vad som är en önskvärd utveckling för de värdefulla egenskaperna ur ett kulturvärdesperspektiv. Förhållningssätten avser såväl befintliga värden som förutsättningar för tillkommande volymers disposition och gestaltning.

Stråk

- Höghus
- Affärshus
- Smalhus - fristående
- Smalhus - sammanbyggda

- Garagelänga
- Offentlig byggnad
- Senare bebyggelse
- Grannskapsenhet kring Trätorget

- Stadsplan 1948
- Delområden för utredningen
- Utredningsområde

Bruna stråket: Värdefulla egenskaper

Entré från Sörensens gata präglad av kontrasten mellan institutionsarkitektur i rött eller brunt tegel och lättheten i Stabbetorget's ljusare, lekfullare materialbehandling och luftigare arkitektur med större andel glasade öppningar i byggnadskropparna.

Anblicken av höghuset som markör för Stabbetorget och grannskapsenheten - balkongsättning och individuell placering i gaturummet ger höghuset en egen lekfullhet. Samtidigt sker lekfullheten med ett symmetriskt och geometriserande formspråk som gör byggnaden till en välintegrerad del av uttrycket kring torget och grannskapsenheten som helhet.

Takvåningens fönsterband och takfotens inklädnad av grön plåt samt hörnens mörkbeigea puts ramar in byggnaden och bidrar till en samlad komposition med lägre skalupplevelse.

Affärshusets roll som pendang till höghuset med låg skala och lekfullt markerad gavelfasad i tegel med geometriserande mönsterturningar, krönt av ett in mot torget sluttande pulpettak som sedan övergår i ett cylindriskt tak av saluhallskaraktär täckt av papp. Det arkitektoniska samspelet med höghuset: avtäckningarnas ärgade kopparplåt och den öppna bottenvåningens glaspartier kvalitativt inramade av lackade träbågar i teak och bröstningar av rutmönstrad plåt.

Stödmurens förlängning av affärshusets gavel vilka tillsammans inramar torget mot Rosendalsgatan. Stenarnas överlappande, geometriserande mönster som återkommer även i markbeläggningen.

Torgytans geometriska tema där smala, bestämda gångsstråk bidrar till möten. Utgångspunkten i det sociala märks ytterligare i byggnadernas och butikernas småskalighet, liksom i trädens som bidrar till att vissa delar av torgparken, gångsstråken och butikernas uteytor skuggas.

Bruna stråket: Förhållningssätt

Kontrasterna bör bibehållas.

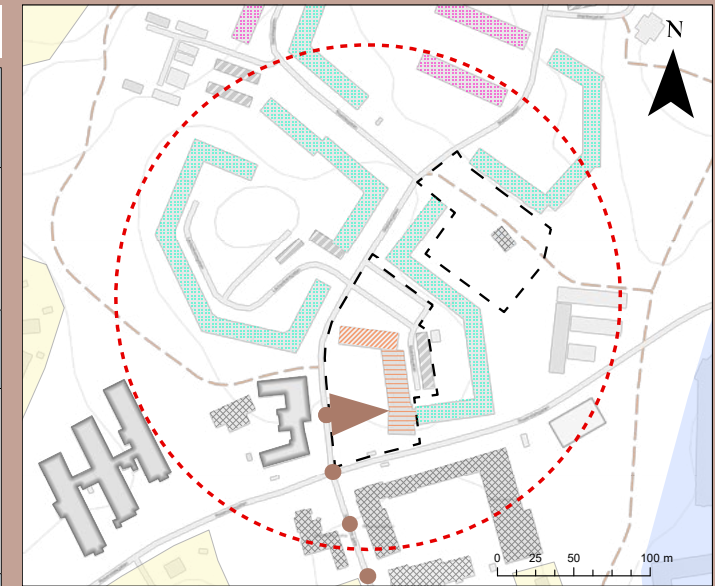
Höghusets roll som lekfull, men samtidigt inordnad, markör bör bibehållas. Detta görs genom bevarande av balkongernas placering, kvadratiska former och färgsättning mot bakgrund av den släta, ljusgrå putsfasaden.

Fasadens inramning och samlade komposition bör bibehållas.

Affärshusets roll som pendang bör bibehållas. Butiks-fönster präglade av lackade, smäckra träbågar och stora kvadratiska ljusinsläpp kan återställas där det förvanskats av sekundära plåtinklädnader.

Stödmurens placering som förlängning av affärshuset samt dess överlappande, geometriserande mönster bör bibehållas. Anslutningen och samspelet med markbeläggningen bör bibehållas.

Karaktären skapad av det geometriska temat och de tydligt avgränsade gångstråken i samklang med affärernas småskalighet och trädens placering bör bibehållas.

... Stråk

Blå stråket: Värdefulla egenskaper

De enhetligt uppradade lamellhusen som förmedlar en "grannskapskänsla" med raka takfotslinjer, jämnt avstånd till gatan och förträdgårdar. Enhetlighet som stärker centrumhusets kontrastverkan genom avvikande volym och snedställd placering.

Centrumhusets upptornande huvudfasad mot torget med kvadratiska balkonger i senapsgul och hasselnötsbrun kulör som avtecknar sig mot ljusgrå/beige puts, en karaktär som både är en individuell markör och en del av en större geometriserande komposition kring Stabbetorget.

Trädens placering kring torgytan och grönytornas rundlar genomkorsade av gångvägarna bidrar liksom högdelen balkongsättning till Stabbetorget geometriserande karaktär.

I anslutningen mot högdelen det cylindriska takets halvrunda gavelkrön täckt i grön kopparplåt som framträder på ett karaktäristiskt sätt och ger byggnaden en utformning som anknyter till en saluhall, samtidigt som ett "släpp" gör att högdelen arkitektoniska integritet kvarstår.

Belysningsstolpar i original sedan torget anlades.

Blå stråket: Förhållningssätt

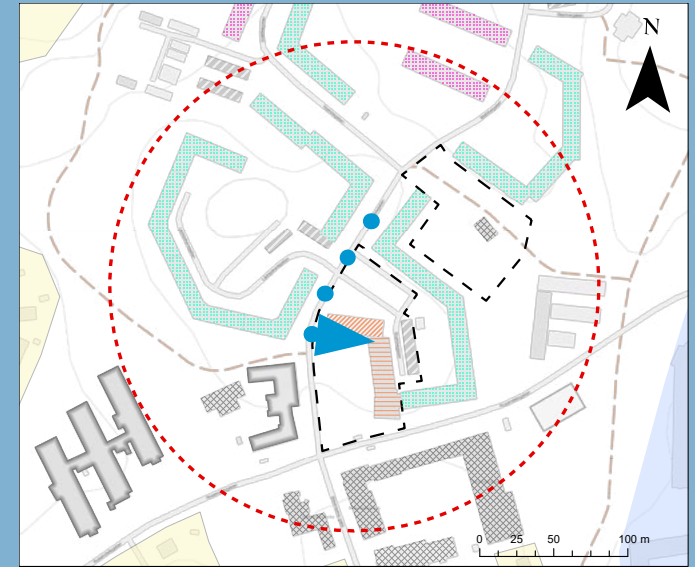
Lamellhusens enhetlighet och centrumhusets kontrastverkan bör bibehållas.

Karaktär av individuell markör och samtidigt en del av en större geometriserande komposition kring torget bör bibehållas.

Gångstråkens och grönskans mönster liksom trädens placering kring torgparken bör bibehållas.

Det cylindriska takets halvrunda krön och inklädnad i ärgad grön kopparplåt samt släppet som säkerställer högdelen arkitektoniska integritet bör bibehållas.

Belysningsstolpar i original bör bevaras. Svampformade lamphus kan ersättas med globformade lamphus.

... ► Stråk

Gröna stråket: Värdefulla egenskaper

Placering av smalhus som ger plats åt förträdgårdar samtidigt som sluttande topografi och svängda gatunät plockas upp av successiva nedtrappningar, indrag och vinklingar. Den uppradda, halvt kringslutna byggnadsformen medför avskilda bostadsenheter från övriga området.

Garagens fristående placering och utformning. Garagen har ursprunglig karaktär med garageportar i trä med mötande dörrblad avfärgade i rött eller vitt.

Bostadsenheternas "framsidor" där bostadshusen följer gatornas sträckning. Bostadsenheternas "baksidor" där karaktäristiskt krökta och nedtrappande smalhus inramar grönytor med björk och tall samt framstickande berg i dagen.

Fasadernas genomgående schema präglad av tydligt markerad åtskillnad mellan sockel och fasader. Enhetliga fasader i olikbränt fasadtegel i gula eller röda nyanser som anknyter till äldre byggnadstradition, kvadratiske fönster, raka takfotslinjer och sadeltak med valmade hörn. Byggnadshöjden, de valmade hörnen och förträdgårdarna bidrar till luftiga gaturum.

Lamellhuset närmast torget avslutas på ett karaktäristiskt sätt; sammanbyggt med det lägre affärshuset. Kontakt med det öppna torget ges av en arkad genom affärshuset.

Gröna stråket: Förhållningssätt

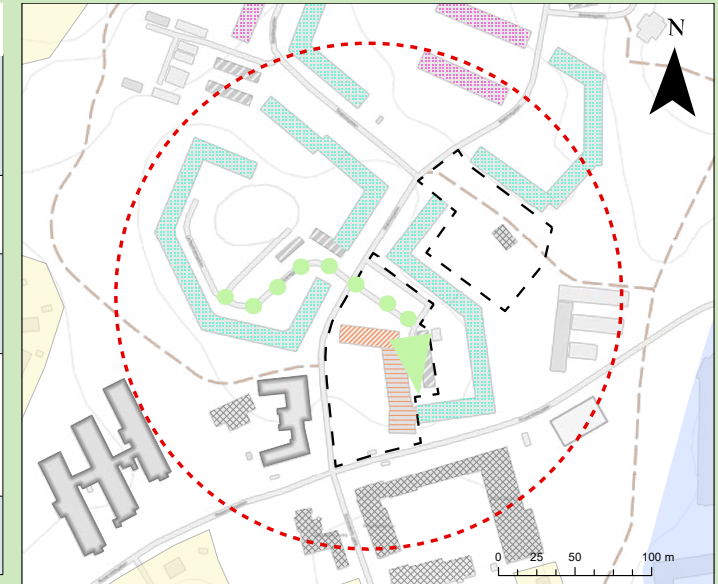
Placering samt förhållande till gata, topografi och grönska kan återkomma även i tillkommande bebyggelse.

Garagens placering och ursprungliga karaktär bör bibehållas.

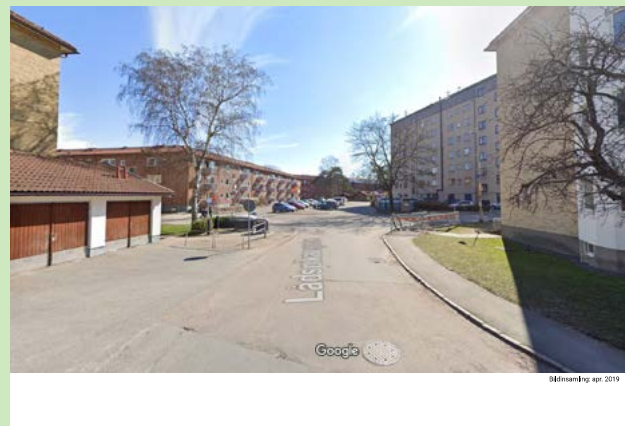
"Framsidornas" och "baksidornas" åtskiljande kännetecken bör bibehållas.

Fasadschema och materialval samt byggnadssätt som säkerställer ett luftigt gaturum bör bibehållas.

Sammanbyggd karaktär och kontakter mot det öppna torget bör bibehållas.

... ► Stråk

Orangea stråket: Värdefulla egenskaper

Bostadsbebyggelse inbäddad i öppen, grönskande parkmiljö, avsatt för grannskapets rekreation, idrott, lekskola m.m.

Tydliga skalmässiga förhållanden mellan olika byggnadstyper; lekskola (lägst, småskaligt), smalhus (näst-lägst, utsträckta, omslutande, smala byggnadskroppar) och höghus (fristående markör).

Placering av lekskola med närhet till bostadshusen i parkens egna, lugna, gröna sfär.

Omslutande smalhus i rött tegel vars placering följer topografin. Karaktär av "baksida" med krökta smalhus som inramar grönytor med björk och tall samt framstickande berg i dagen. Enhetlig utformning med kvadratiska fönster, raka takfotslinjer och sadeltak med valmade hörn. Byggnadshöjd, valmade hörn och förträdgårdar bidrar till luftiga gårdsrum.

Gångstråk kantad av träd som knyter samman park och bostadsenheter. Småskalig parkmiljö kring lekskolan med slingrande gångsstråk och små träd.

På nära håll märks varje smalhus mer individuella karaktärsdrag - som den putsade sockelvåningens beige-bruna kulörtoner med fält i spriputs. Samma beige-bruna kulörtoner återkommer i höghuset.

Orangea stråket: Förhållningssätt

Ny bebyggelse bäddas in i den öppna parkmiljön och grönskan som bibehålls som en integrerad del av området

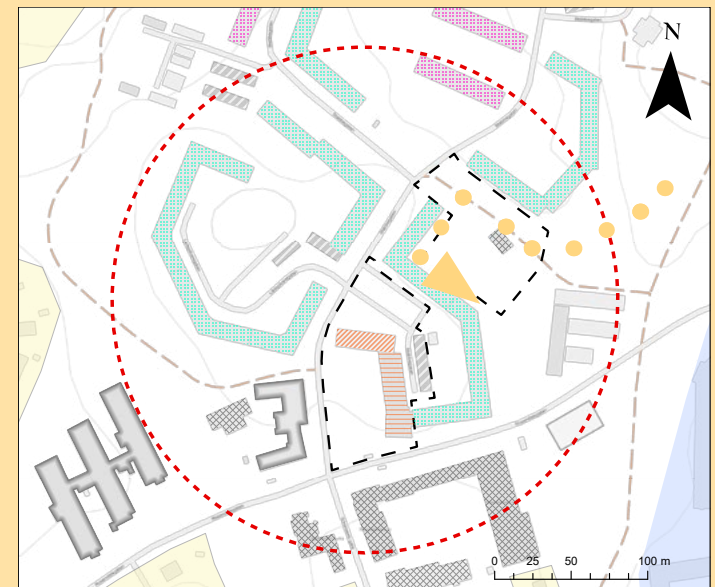
Byggnadstyper - smalhus och höghus - bör fortsatt avspeglas i bebyggelsens skilda skalor, utbredning och former.

Parkens och innegårdarnas egna, lugna sfär präglad av grönska bör fortsatt känneteckna platsen.

Krökta smalhus som inramar grönytor med björk, tall m.fl. träd och buskar samt berg i dagen bör fortsatt känneteckna platsen. Utformning som bidrar till luftiga gårdsrum bör bibehållas. Enhetlig utformning enligt smalhusens fasadschema bör vara utgångspunkt i gestaltning av kommande bebyggelse.

Gångstråk kantad av träd bör fortsatt knyta samman parkmiljö och bostadsenheter. Lekskolans småskaliga parkmiljö kan vara en utgångspunkt.

Sättet att integrera fasaddetaljer i det övergripande fasadschemat kan vara förebild i gestaltningen av ny bebyggelse.

... Stråk

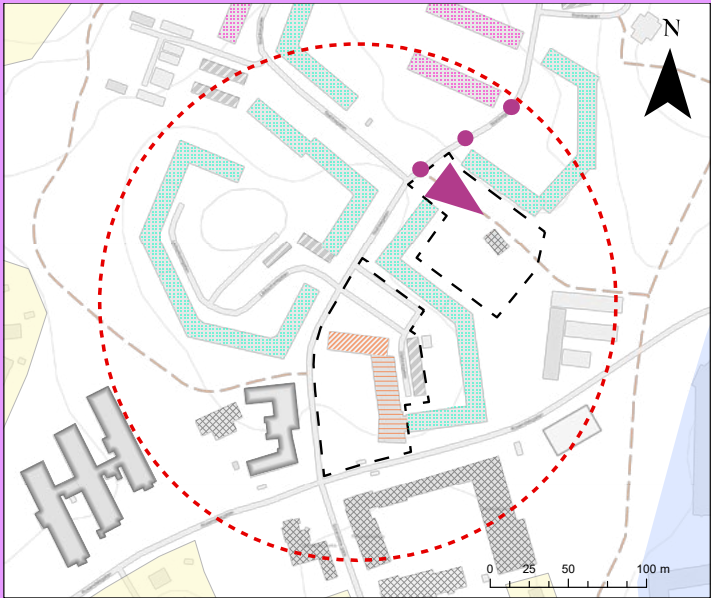

Lila stråket: Värdefulla egenskaper

Högre beläget avsnitt av området med berg i dagen och naturparkskänsla mellan husen.
Smalhusens placering i höjdlägen i topografin där parkmiljön förlagts till de lägre partierna mot öster.
Mot Stabbegatans gaturum möter smalhusens hörn och gavelsidor med smäckra valmade tak och svaga takutstick.
Lamellhusets gavelarkitektur är ett viktigt entrémotiv till parken med den tydligt åtskilda sockelvåningens putsfasader i beige-bruna kulörtoner med rektangulära spritputsfält i mörkare kulör och tegelfasad i olikbränt rödbrunt tegel.
Karaktären med berg i dagen och uppväxta björkar fortsätter in i parkmiljön där det kantar gångstråken. Karaktären binder samman grönskapen i området.
De uppradade träden bäddar in bostadshusen och lekskolan i grönska.

Lila stråket: Förhållningssätt

Topografi med berg i dagen och naturparkskänsla bör bibehållas.
Bebyggelsens förhållande till topografi och parkmiljö bör bibehållas.
Smalhusens hörn och gavelsidor med smäckra valmade tak och svaga takutstick bör fortsatt känneteckna platsen.
Gavelarkitekturen bör fortsatt känneteckna entrémotivet till parkmiljön. Sättet att integrera fasaddetaljer i det övergripande fasadschemat kan vara förebild i gestaltningen av ny bebyggelse.
Grönskans och topografins sammanbindande, integrerade karaktär bör fortsatt vara präglande på platsen.
Bostadshusen och parkmiljön bör fortsatt vara inbäddad av de uppradade trädens grönska.

... Stråk

Svarta stråket: Värdefulla egenskaper

Uppväxta tallar och grönska vid kyrkan som tydligt skiljer 1948 års stadsplan från grannskapsenheten. Kyrkans naturanpassade karaktär med frilagt mörkbrunt tegel och småskaliga volymer i samspel med naturmark.

Kyrka, skola och affärshus som tillsammans med det öppna torget bildar entrémotiv till grannskapet präglad av omsorgsfullt utformade tegelfasader och uppväxta träd.

Skolans rejäla, uppradade byggnadskropp av massiv tegelmur och markerad sockel.

Affärshusets skulpturala kortsida mot genomfartsgatan som utgör entré till och samtidigt välkomnar besökaren in till torget. De skarpa vinklarna hos byggnaden och stödmurens häck bildar ett tydligt torgmotiv typiskt för 1950-talstorgen.

Motivet med det röda teglet fortsätter österut med långsgående tegelfasader i tre våningar.

Tydlig centrumkaraktär på Rosendalsgatans högsta punkt där centrumbebyggelse, affärshus och skola, är tätt placerade kring gatan. Den tätta karaktären förtydligas och kontrasteras av den öppna parkmiljön i gatans östra del, liksom av kyrkans inbäddade grönska.

Svarta stråket: Förhållningssätt

Uppväxta tallar och grönska som skiljer stadsplanerna bör bibehållas. Här ingår kyrkans naturanpassade utformning som en del av den särskiljande karaktären.

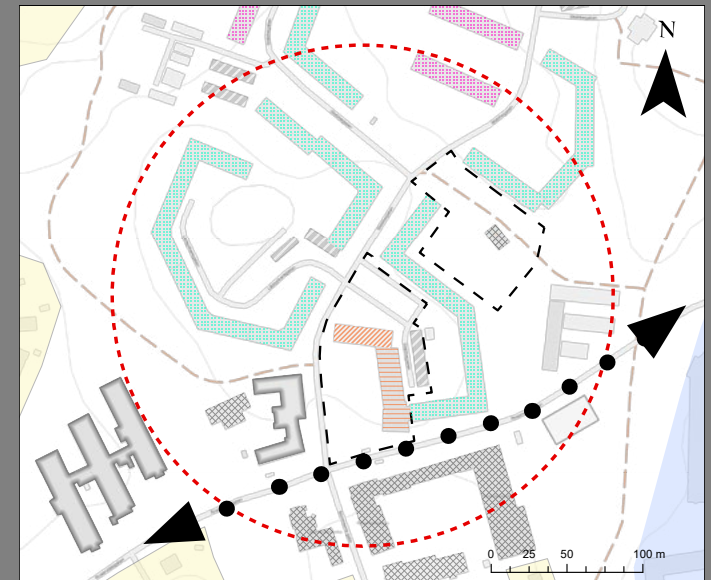
Entrémotiv av omsorgsfullt utformade tegelfasader och uppväxta träd bör bibehållas.

Skolans byggnadssätt av massiv tegelmur och markerad sockel bör bibehållas.

Entrémotiv till torget präglad av affärshusets och stödmurens skulpturala, skarpa vinklar bör bibehållas.

Det röda teglet bör fortsatt känneteckna stadsrummet kring Rosendalsgatans östra del.

Centrumkaraktären med dess täta men låga centrumbebyggelse, som också förtydligas av omgivande, öppna parker och grönska bör tas tillvara.

... Stråk

REFERENSEXEMPEL RADIOTORGET

Förändringar i grannskapenheter - exemplet Radiotorget

- Radiotorget i Högsbo är känt som ett av Sveriges första satellittorg. De senaste åren har några torgbyggnader rivits och ersatts av nya, samtidigt som förtätningar med ny högre bebyggelse har skett invid/bakom torget.
- En viktig fråga har i förändringsprocessen varit att fånga upp den befintliga bebyggelsens karaktärsdrag avseende material, volymer och detaljer. Ny bebyggelse i anslutning till torget har därför utformats med släta, putsade fasadytor med avskalade och enkla geometriska former. Riven bebyggelse med stor betydelse för torgets karaktär ersattes genom rekonstruktion. Här var materialval och detaljer särskilt viktiga, bland annat uttryckt i användning av samma takformer och takmaterial.
- Nya byggnader - nytillskott och rekonstruerade - framstår sammantaget som lyckade på platsen. Torgets byggnader hänger fortfarande samman till en arkitektonisk helhet. Släta, ljusa putsytor, avtäckningar i röd bandplåt och flacka samt pulpettakformer är här viktiga som sammanbindande karaktärsdrag.
- Möjligen har detaljer som de rekonstruerade byggnadernas fönster i avvikande grå kulör

(bevarade byggnader har vita fönster) en negativ inverkan på helhetsintrycket.

- Seniorgården mot torgets norra sida i ett modernt gult fasadtegel framstår också som något främmande för arkitekturidealet på platsen, men är godtagbart sett till att det är

ett fristående punkthus samtidigt som bostadsbebyggelsen mot norr har andra material än puts och karaktären därigenom redan har en viss blandning.

- I den tillkomna passagen vid torget kan ny markbeläggning inte anses vara lyckad - betongstenar i standardformat i en enfärgad grå ton som markant bryter mot befintlig, rutmönstrad markbeläggning på torget.

Flygfoto över Radiotorget.

KÄLLFÖRTECKNING

Kommunala planeringsunderlag

- Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse - ett program för bevarande för Göteborgs stad, volym 3.

Stadsbyggnadskontorets arkiv

- Handlingar på fastigheter Sävenäs 105:1, 106:2, 106:6, 109:1, 111:1, 112:1-4, 126:2, 127:1
- Stadsplan för Sävenäs 1953, hämtad från Gällande stadsplaner.

Region- och stadsarkivet

- Ritningsregistret - Förslag till ordnande av allmän plats - Stabbetorget. Upphovsman: K.O. Jonsson, Stadsplanechef och Anna Branzell m.fl. Serie: A, nr 12379:38.
- Ritningsregistret - Nybyggnadsritningar. Upphovsman: Rune Lund Alf Valentin Arkitekter SAR. Serie: LV, nr 29:1-26.

Internet

- Eniro, historiska flygbilder
- Nutida flygfoto över Radiatorget hämtad från Lantmäteriets tjänst Min karta.
- Bilder till Stråkanalys: Google maps
- Historiskt flygfoto av Björkekärr hämtad från delsjoomradet.se

Litteratur och forskning

- Carl Ringqvist (2014). Grannskapsidéer i fysisk planering - en studie om grannskapsidéer i svensk planering, examensarbete inom Kandidatprogram i Fysisk planering, Blekinge tekniska högskola.
- Franzén, M. & Sandstedt, E. (1981). Grannskap och stadsplanering: om stat och byggande i efterkrigstidens Sverige. Uppsala universitet.
- Bergman, B. (2010). En gång talade man om staden: [texter 1968-2010] Axl Books.

GIS och kartor

- Grundkarta: Topografiska kartan, Lantmäteriet Geodatasamverkan

Lantmäteriet Historiska kartor

- Ekonomiska kartan 1935 samt 1973

Lagar, förordningar och föreskrifter

- Plan- och bygglag
- Boverket, PBL Kunskapsbanken, Förvanskningsförbudet. <http://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/kulturvarden/kulturvarden-i-plan--och-bygglagen/krav-pa-byggnadsverk-och-tomter/forvanskningsforbudet/>

- Boverket, PBL Kunskapsbanken, Varsamhetskravet. <http://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/kulturvarden/kulturvarden-i-plan--och-bygglagen/krav-pa-byggnadsverk-och-tomter/varsamhetskravet/>
- Boverket, PBL Kunskapsbanken, Underhåll. <http://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/kulturvarden/kulturvarden-i-plan--och-bygglagen/krav-pa-byggnadsverk-och-tomter/underhall/>

Metoder och rekommendationer

- Riksantikvarieämbetet, Plattform för kulturhistorisk värdering och urval. <http://www.raa.se/kulturarvet/vardering-och-urval/>

Den futuristiskt präglade samlingslokalen i grannskapet, uppförd samtidigt som bostadsområdet. Byggnaden ligger utanför utredningsområdet.

Interiörbilder från Björkekärns kyrka.

Göteborgs
Stad